

DS'70 en het charisma van Drees jr.

Daan Beers s1249606
Thesis MA History PCNI
Supervisor prof. te Velde
d.beers@hum.leidenuniv.nl
30 ECTS

Inhoudsopgave

Inleiding Drees jr. en DS'70.....	2
1 – Ontstaansvoorwaarden voor DS'70	10
2 – Ontstaansgeschiedenis van DS'70 en wortels van de Drees-traditie.	13
3 – Van gemodder in de marge tot een serieuze partij.....	23
4 - De verkiezingscampagne van 1971	35
5 – DS'70 en de verkiezingsuitslag van 1971.	46
Conclusie.....	51
Bronnenlijst en Bijlage.....	53

Drees jr. en DS'70.

In 1983 besloot de toentertijd reeds in de vergetelheid geraakte politieke partij Democratisch Socialisten '70 (DS'70) zichzelf op te heffen na meerdere opeenvolgende teleurstellende verkiezingsresultaten. Ondanks deze anonieme aftocht heeft DS'70 in haar dertienjarige bestaan een bescheiden rol van betekenis gespeeld in de Nederlandse politiek. In 1971 en 1972 zat de partij kortstondig in het kabinet Biesheuvel II. Aanvankelijk oogste DS'70, opgericht op 4 april 1970 kort na haar ontstaan de nodige successen in de Nederlandse politiek. Als sociaaldemocratische afsplitsing van de Partij van de Arbeid (PvdA) behaalde DS'70, slechts een jaar na haar oprichting, 336.282 stemmen bij de landelijke Tweede Kamerverkiezingen van 28 april 1971. Zo wist de partij als nieuwkomer in het parlementaire bestel van Nederland acht zetels op te eisen. Een ongeëvenaarde prestatie waarbij alleen de Democraten'66 (D'66) vier jaar eerder in 1967 in de buurt kwamen.¹ Bovendien is DS'70 samen met de Politieke Partij Radikalen (PPR) in 1971, de Partij voor de Vrijheid (PVV) in 2006 en DENK in 2017 het voorbeeld van een succesvolle afsplitsing van een bestaande politieke groepering in het parlement die landelijk electoraal succes behaalde.² Desondanks heeft DS'70 in vergelijking met de andere succesvolle nieuwkomer D'66 de tand des tijds slecht doorstaan. In 1972 verloor men twee zetels, in 1977 hield men slechts een enkele zetel over en vier jaar later ging ook deze zetel definitief verloren. In 1983, slechts dertien jaar na de oprichting, werd het noodlot van de eens zo succesvolle afsplitsing definitief bezegeld en viel het doek voorgoed.³

Vandaag de dag wordt de schijn gewekt dat DS'70 mogelijk door haar beperkte levensspanne een afgesloten hoofdstuk is in de Nederlandse politieke geschiedenis en bijbehorende historiografie. Een observatie die verder wordt bekrachtigd door de geringe hoeveelheid wetenschappelijke publicaties waarin DS'70 een rol van betekenis speelt.⁴ Daarbij wordt DS'70 in menig publicatie slechts terloops behandeld of genoemd en vooral gezien als een tamelijk irrelevant bijproduct van de grotere politieke processen die de geschiedschrijving over de politieke ontwikkelingen in Nederland in de jaren '60 en '70 dicteren.⁵ De meest uitgebreide geschiedkundige publicatie over DS'70 verscheen in 2003 met de verschijning van een 560 pagina lange dissertatie genaamd '*Democratisch socialisten '70. Nevenstroom in de sociaal-democratie?*'. Deze monografie beschreef in 21 hoofdstukken alle schijnbaar relevante facetten van DS'70 als politieke

¹ D'66 behaalde bij de landelijke verkiezingen van 1967 als nieuwkomer 7 zetels. De cijfers voor de verkiezingen van 1967 en 1971 zijn gehaald uit R. Andeweg, *Dutch voters adrift: on explanations of electoral change 1963-1977* (Leiden 1982) 18. In recente jaren hebben slechts de LPF (2002, 26 zetels) en de PVV (2006, 9 zetels) als nieuwkomers het electorale succes van DS'70 uit 1971 overtroffen.

² S. van Kessel en A. van Krouwel, 'Van vergankelijke radicale dissidenten tot kwelgeesten van de gevestigde orde. Nieuwe politieke partijen in Nederland en de toekomst van de representatieve democratie' in: R. Andeweg en J. Thomassen ed., *Democratie doorgelicht, het functioneren van de Nederlandse democratie* (Leiden 2011) 301-317 aldaar op pagina 301 wordt de PVV genoemd, recentelijk voegde DENK zich hierbij.

³ G. Voerman, 'Een geval van politieke schizofrenie: het gespleten gedachtegoed van DS'70' in G. Voerman ed., *Jaarboek Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen 1990* (Groningen 1991) 92-114.

⁴ Volgens de catalogus van het Documentatiecentrum voor Nederlandse Politieke Partijen (DNPP) zijn er op een enkele publicatie in het Historisch Nieuwsblad na in de laatste 10 jaar geen wetenschappelijke publicaties met DS'70 als hoofdonderwerp gepubliceerd.

⁵ H. Vingerling en C.C. Schouten, *Democratisch Socialisten '70. Nevenstroom in de sociaaldemocratie?* (Rotterdam 2003) 14.

partij. Zo volgen Vingerling en Schouten DS'70 vanaf de ontstaansredenen tot aan de opheffing en staan uitgebreid stil bij de ontwikkeling van standpunten, identiteit en plaats van de partij in het politieke spectrum van Nederland.

Deze gedetailleerde publicatie van Vingerling en Schouten vormt samen met twee artikelen van Gerrit Voerman en Paul Lucardie die met name geïnteresseerd zijn in de ontwikkeling van de sociaaldemocratische ideologie van DS'70 het elementaire deel van de historiografie over DS'70. In de historiografie over de PvdA, de Nederlandse sociaaldemocratie en verkiezingen speelt DS'70 slechts een marginale rol. Over de belangrijkste leden van DS'70 zoals Frans Goedhart en Willem Drees jr. zijn in de loop der jaren wel (auto)biografieën geschreven, maar in beide gevallen de aandacht voor DS'70 helaas gelimiteerd was.⁶ Voor de opkomst en successen van DS'70 is opvallend weinig aandacht in de historiografie, mogelijk ingegeven 'door de kennis van nu' over het lot van de partij.

Vooraf in het geval van ex-DS'70 lijsttrekker Willem Drees jr. (1922-1998), de jongste zoon van de gevierde oud-premier Willem Drees (1886-1988), is de beperkte aandacht een gemiste kans. Ondanks dat Drees jr. niet tot de oorspronkelijke oprichters van DS'70 behoorde was hij wel jarenlang het boegbeeld en de lijsttrekker en personificatie van deze partij tussen 1971 en 1977.⁷ Deze observatie resoneert in de aanwezige literatuur over DS'70, maar toch blijft het tamelijk onduidelijk waarom en op welke manier Drees jr. de personificatie was van DS'70 en wat precies zorgde voor het electorale en toentertijd onovertroffen succes van deze nieuwe partij. Marco Schikhof gaat in zijn artikel *'Opkomst, ontvangst en 'uitburgering' van een nieuwe partij en politicus. DS'70 en Wim Drees jr.'* gedeeltelijk in op deze vragen. Schikhof beschrijft de reactie van de media en de kiezer op de eerste jaren van DS'70 als politieke beweging. Verder staat hij kort stil bij de beweegredenen voor haar oprichting en de positie van Drees binnen de partij.⁸ Schikhof concludeert dat voor Drees aan het roer kwam DS'70 slechts een marginale rol speelde. De populariteit en bekendheid van DS'70 nam pas toe vanaf het moment dat Drees jr. het lijsttrekkerschap van de partij aanvaardde in januari 1971. Voor het lijsttrekkerschap van Drees had de partij zonder noemenswaardig succes in een aantal plaatsen meegedaan aan de gemeenteraadsverkiezingen.⁹

Vanaf januari 1971, het moment waarop Drees jr. het lijsttrekkerschap aanvaardde en publiek bekend maakte, steeg DS'70 in de media peilingen van een enkel procent naar circa 4-5 procent. Drees was

⁶ W. Drees, *Gespiegeld in de tijd: de nagelaten autobiografie* (Amsterdam 2000) en M. de Keizer, *Frans Goedhart, journalist en politicus (1904-1990): een biografie* (Amsterdam 2012). De aandacht voor DS'70 in de historiografie over de PvdA en Nederlandse Sociaaldemocratie beperkt zich met name tot het analyseren van de interne conflicten eind jaren '60, die uiteindelijk leidde tot de oprichting van DS'70.

⁷ In januari 1971 werd Drees lijsttrekker. Na de mislukte verkiezingen van 1977 stapte hij definitief op. Vingerling en Schouten benadrukken in het laatste erg beknopte hoofdstuk van 4 pagina's de Zoals bijvoorbeeld benoemd wordt in het helaas verder erg beknopte (4 pagina's) hoofdstuk 21 over Drees jr. van Vingerling en Schouten over Drees zie Vingerling en Schouten, *Democratisch Socialisten '70. Nevenstroom in de sociaaldemocratie?* 487.

⁸ M. Schikhof, 'Opkomst, ontvangst en 'uitburgering' van een nieuwe partij en nieuwe politicus. DS'70 en Wim Drees jr.' in *Jaarboek Parlementaire Geschiedenis 2002* 29-39.

⁹ DS'70 behaalde in 1970 bij de gemeenteraadsverkiezingen alleen succesvolle resultaten in gemeenten waar men reeds sterk vertegenwoordigd was in het gemeentebestuur of waar de gehele lokale afdeling inclusief lokale infrastructuur was overgestapt van de PvdA naar DS'70 en Schikhof, 'Opkomst, ontvangst en 'uitburgering', 29-34.

een 'bekend' gezicht voor de media en genereerde op deze wijze vanaf zijn aanstelling de nodige aandacht in de landelijke media voor de gloednieuwe sociaaldemocratische beweging. Met de bekende en populaire Drees jr. aan het roer genereerde de partij gemakkelijker aandacht voor haar standpunten tijdens de campagne, waardoor men de broodnodige directe impuls ontving. Een paar maanden later plukte DS'70 de vruchten van haar populariteit en eiste acht zetels op bij de stembus.¹⁰

Het lijsttrekkerschap van Drees en het electorale succes van DS'70 lijken onlosmakelijk met elkaar verbonden. Toch blijft tot op de dag van vandaag onduidelijk hoe de diepgewortelde relatie tussen Drees jr. en DS'70 tot stand kwam en hoe dit eenmalige electorale succes van de partij geschiedkundig te verklaren is. In de historiografie ontbreekt een coherente allesomvattende verklaring van het electorale succes in 1971. Schikhof legt de nadruk compleet op de toetreding van Drees jr. en DS'70 tot de politieke arena en het parlementaire bestel van Nederland en benadert de campagne strict vanuit dit perspectief. Zo laat hij het na om de verkiezingscampagne van DS'70 en Drees in deze uiteenzetting uitgebreid onder de loep te nemen. Verkiezingsaffiches en slogans ontvangen weinig tot geen aandacht, terwijl deze campagne manifestaties essentieel zijn voor het verklaren van de succesvolle politiek van DS'70. Ook blijft de rol en invloed van opkomende technologie tijdens de verkiezingscampagne onduidelijk. Tevens besteed Schikhof weinig aandacht aan de manier waarop Drees binnen DS'70 werd geïntroduceerd. Het laatste komt wel uitgebreid aan bod in Vingerling en Schouten's monografie, maar ook zij laten het jammer genoeg na om uitvoerig in te gaan op de geslaagde verkiezingscampagne van 1971 rond Drees.¹¹ In de aanwezige literatuur over DS'70 schemert wel de consensus door dat Drees de personificatie en het boegbeeld was van de partij in haar vroege jaren.¹² Maar om welke redenen waren Drees jr. en DS'70 in 1971 zo populair bij de kiezer?

Een voor de hand liggende verklaring voor de populariteit van Willem Drees jr. is het feit dat zijn beroemde vader Drees sr., tussen 1948 en 1958 premier van Nederland, begin jaren '70 grote populariteit genoot onder een gedeelte van het Nederlandse electoraat. In de jaren '50 genoot Drees als nationaal figuur in de Nederlandse politiek grote waardering zelfs buiten het partij kader van de PvdA. De waardering voor Drees en zijn aanzien als nationaal figuur kwamen voort uit zijn daden en uitstraling: Drees werd een grote gelijkenis met de gemiddelde Nederlander en diens eigenschappen toegedicht. Immer werd hij beschouwd als de belichaming van het Nederlandse volkskarakter in de jaren '50: serieus, kleinburgerlijk, sober en eindeloos hard werkend. Dankzij zijn 'daden' was er voor zijn aanhangers en sympathisanten zelfs sprake van een bijna persoonlijke, directe en vooral emotionele band met Drees sr., wat ook blijkt uit zijn alom bekende en breed gedragen bijnaam 'Vadertje Drees'. Een bijnaam die voortkwam uit zijn succesvolle strijd voor nationale ouderdomsvoorzieningen als minister van Sociale Zaken en premier.¹³ Na zijn minister- en premierschap (1948-1958) bleef Drees ongekeerd populair. In deze jaren ontstond er bijna een mythe rond

¹⁰ M. Schikhof, 'DS'70 en Wim Drees jr.' 29-39 met name 29-33.

¹¹ De beschrijving van de periode tussen de oprichting van DS'70 op 4 april 1970 en de landelijke verkiezingen van 28 april 1971 beslaan slechts 14 pagina's van het boek. De verkiezingscampagne zelf slechts 5, Vingerling en Schouten, *Democratisch-socialisten '70*, 118-132.

¹² Vingerling en Schouten, *Democratisch Socialisten '70*, 487.

¹³ H. te Velde, *Stijlen van Leiderschap. Persoon en politiek van Thorbecke tot den Uyl* (Amsterdam 2002) 158,169,188.

de daden en politieke stijl van Drees alsof uitsluitend Drees zich hard had gemaakt voor het ontstaan van de ouderdomsvoorzieningen. Het was in 1971 geen geheim dat de reeds 83-jarige Drees verre gaande sympathie had ten opzichte van de invulling van de sociaaldemocratische ideologie door DS'70. Ondanks zijn erelidmaatschap kon hij zich niet meer vinden in de politieke richting van *zijn* PvdA.¹⁴ Het lijkt daarom zonder twijfel vast te staan dat zijn zoon kon profiteren van de naam en indirecte 'steun' van *Vadertje* Drees. Het charisma en de aantrekkingskracht van de politicus Drees sr. bleven zo niet geconcentreerd in één persoon, maar sloegen over op de jongere generatie Drees.¹⁵

Het succes van DS'70 valt zo te plaatsen als het gevolg van de populariteit van Drees. Willem Drees jr. bezat niet het 'onvervalste' charisma van zijn vader, maar profiteerde schijnbaar wel van de populariteit van zijn vader. Bij de lijsttrekker van DS'70 zien we daarom eerder een vorm van *geproduceerd* charisma: het charisma is in de kern afgeleid en gebaseerd op dat van zijn vader. Bij geproduceerd charisma van een politiek leider wordt zorgvuldig een image geconstrueerd met een gecultiveerde persoonlijkheid. Sjaak Toonen omschreef dit als pseudo-charisma, waarbij het gebruik van middelen, beeld en de verschijning van charismatisch leiderschap als rationeel middel gebruikt worden om een machtspositie te veroveren of te behouden. Een belangrijk aspect van pseudo-charisma is "het selecteren of creëren van een leider die naar voren komt alsof hij de vormen en stijl heeft van een buitengewoon man".¹⁶ Naar de maatstaven van de Nederlandse politiek was Drees sr. overduidelijk een buitengewoon man met een stijl en vorm die voor bijna alle Nederlanders herkenbaar was. Rond Drees jr. is gedurende de verkiezingscampagne van 1971 op zorgvuldige wijze een dergelijk beeld geproduceerd, waarbij de stijl en vorm van de oude Drees in bepaalde mate werd aangepast en gecultiveerd aan de politieke markt van dat moment.

De constructie van pseudo-charisma is derhalve het product van een rationeel proces, waarbij bewust een image wordt opgetuigd en toegepast om een bepaald doel te bereiken: het veroveren van Kamerzetels voor DS'70. Met de kennis dat Drees jr. werd gezien als de personificatie van de partij kunnen we daarom concluderen dat het creëren van een dergelijk image onderdeel was van de politieke en electorale strategie van DS'70. Volgens politicoloog Philip van Praag is de politieke strategie van een partij, opererend op landelijke schaal, altijd gebaseerd op een streven naar het uitoefenen van maximale invloed op parlementair niveau. Een logische vereiste voor het uitoefenen van macht op parlementair niveau is het bezit van zetels in het parlement, die men alleen kan ontvangen door steun van de kiezer bij de stembus.¹⁷

De verkiezingscampagne is daarom van groot belang voor de electorale strategie van een politieke partij en voor het verkrijgen van individuele steun van de kiezer. Tijdens de campagne probeert een politieke partij zoveel mogelijk potentiële kiezers te mobiliseren door het creëren van een gewenst beeld van de

¹⁴ P. van Praag, *Strategie en Illusie. Elf jaar intern debat in de PvdA 1966-1977* (Amsterdam 1990) 84-85.

¹⁵ Toonen meldt over de toepassing van charisma in de context van politiek leiderschap: "Charisma hoeft niet per se geconcentreerd te zijn in een persoon, maar kan ook verdeeld zijn over meerdere personen, posities, instituties en derhalve minder geconcentreerd en intensief" zie Toonen, *Op zoek naar charisma. Nederlandse politieke partijen en hun lijsttrekkers 1963-1986* 17-18.

¹⁶ Toonen, *Op zoek naar charisma*, 19.

¹⁷ Van Praag, *Strategie en Illusie*, 3-7.

partij, het voorgestelde beleid en haar lijsttrekker.¹⁸ Bij DS'70 kwamen al deze zaken samen in Willem Drees.¹⁹ De piepjonge partij legde haar lot in zijn handen. In maart 1971 laat Drees weten in te zetten op tussen de vijf en tien Kamerzetels.²⁰ Het behaalde resultaat van acht zetels laat zien dat de electorale en politieke strategie van DS'70 doeltreffend zijn werk had gedaan: het 'Drees-effect' had zijn werk gedaan. Echter blijft het tot op de dag van vandaag onbepaald waarom en op welke manier DS'70 en Drees jr. in staat waren om acht zetels te veroveren.

Allereerst is er het vraagstuk welke gebeurtenissen en processen plaatsvonden die zorgden dat op 28 april 1971 336.282 Nederlanders voor DS'70 kozen en hoe Drees jr. lijst- en stemmentrekker werd van de partij. De historische noodzakelijkheid van DS'70 staat hier centraal. Binnen welke context van politieke processen, ontwikkelingen en breuklijnen moeten we de oprichting en introductie van DS'70 en Drees jr. plaatsen en in hoeverre was het voor de partij noodzaak om een 'Drees-effect' te construeren? Hoe moeten we de partij en herintroductie van 'Drees' plaatsen en op welke politieke tradities, normen en waarden was de nieuwe partij gebaseerd? Wanneer duidelijkheid is verschaft hoe DS'70 en Drees op het politieke toneel verschenen doemt een ander vraagstuk op: hoe buiten de Democratisch Socialisten de populariteit van Drees precies uit in de verkiezingscampagne? Wat waren de verkiezingsthema's waarop Drees zich profileerde? Hoe verliep de campagne en wie was de kiezer die voor Drees jr. koos en op welke gronden precies?

Een antwoord op deze vragen vereist met name een beschrijving, analyse en typering van de verkiezingscampagne van 1971, waarin Drees, de partij, de kiezer, andere politieke partijen en de media als actoren centraal staan. Voor deze typering is het verkiezingsprogramma van groot belang, aangezien Drees telkens hier naar refereert wanneer hem om een reden werd gevraagd om op DS'70 te stemmen. Ook in zijn autobiografie vermeldde Drees dat hij lijsttrekker werd vanwege het verkiezingsprogramma en de opvattingen van DS'70 over financiële onderwerpen.²¹ Het verkiezingsprogramma formuleert daarnaast ook het concreetst de politieke doelstellingen en inhoudelijke opvattingen van een politieke partij. Tijdens de verkiezingscampagne is het handelen in eerste instantie gebaseerd op dit programma: het gewenste inhoudelijke beeld van het voorgestelde politieke beleid komt hier het 'puurst' naar voren. De samenstelling van een verkiezingsprogramma is net als de algemene politieke strategie wel onderhevig aan de strategie en programma's van concurrerende partijen. Het verkiezingsprogramma vormt zo een solide basis voor alle uitingen tijdens de verkiezingscampagne zoals affiches, slogans en spotjes, waarbij men tracht de kiezer te mobiliseren.²² Bij het analyseren van de verkiezingscampagne moet de electorale strategie in zijn breedste conceptie worden opgevat: de manier waarop partijen en lijsttrekkers reageren op gebeurtenissen is daarom een groot onderdeel van de electorale en politieke strategie.

¹⁸ Ibidem, 3-7.

¹⁹ Schikhof, 'DS'70 en Wim Drees jr.', 29-39.

²⁰ Deze voorspelling van Drees jr. komt uit een interview aangehaald door parlementair journalist Dick Houwaart in D. Houwaart, *Storm rond partij en parlement, de politieke jaren 1970-1971-1972* (1973) 143.

²¹ Willem Drees, *Gespiegeld in de Tijd. De nagelaten autobiografie* (Amsterdam 2000) 161.

²² Van Praag, *Strategie en Illusie*, 5-7.

De mobilisatie van de kiezer vindt vooral plaats in de media. Tijdens de campagne spelen de media een cruciale rol in de beeldvorming van de lijsttrekker en de partij: zij fungeren als doorgeefluik tussen de kiezer en de partij. Enerzijds zijn zij instrumenten van de partij om bijvoorbeeld ‘pseudo-charisma images’ te verspreiden.²³ Anderzijds kunnen de media ook ongevroegd aandacht voor een partij, gebeurtenis of persoon opeisen waarop de partij genoodzaakt is te reageren. Wat opzich zelf ook weer een uitgelezen kans is om de opinie van het electoraat te beïnvloeden.²⁴ De media zijn voor het onderzoek naar de verkiezingscampagne en de electorale strategie van DS’70 een belangrijke bron omdat Drees en de media in hun interactie het ‘Drees-effect’ construeerden. Drees zocht stemmen en contact met het electoraat via de media terwijl de media Drees als onbepaalde en interessante politieke speler zagen.²⁵ Aanvullend hierop legden de media begin jaren ’70 in de verkiezingscampagnes steeds meer nadruk op de persoonlijkheid van politieke leiders. De gepersonaliseerde campagne rond Drees jr., die grote overeenkomsten vertoonde met de gevoerde ‘persoonlijke’ campagnes van de PvdA en Drees sr. in de jaren ’50, kwam hierdoor *extra* goed uit de verf. Verder was het verkiezingsprogramma van DS’70 voor een breed scala van kiezers interessant. De partij bezat aantrekkingskracht vanwege haar sociaaldemocratische wortels en Drees-traditie, maar was voor andere kiezers interessant vanwege haar liberale kritiek op de overheid en het regeringsbeleid. Drees wist met zijn persoonlijke achtergrond en financiële expertise beide groepen aan zich te binden. Een blik op het diverse electoraat van DS’70 in 1971 wekt de conclusie dat de partij een vroege ‘catch-all partij’ was.

Zoals eerder opgemerkt is de belangstelling voor het electorale succes van DS’70 en de succesvolle invulling van het lijsttrekkerschap door Drees jr. in de huidige literatuur opvallend spaarzaam. Zo besteedden zowel Voerman en Lucardie in hun analyses over de bedreven politiek van DS’70 vrijwel geen aandacht aan de kortstondige successen van de partij en haar lijsttrekker. Zij richten zich bijna uitsluitend op de ‘problematische’ ontwikkeling van het politieke gedachtegoed van DS’70 in het licht van de uiteindelijke ineenstorting van de partij. Zo beginnen beide analyses met het bestuderen van de ontwikkeling van DS’70 nadat de partij plaats heeft genomen in het parlement in 1971 als onderdeel van de bestaande parlementaire orde. Zowel Lucardie als Voerman geven in hun verklaringen over het verloop van de geschiedenis rond DS’70 het belang en de noodzaak aan van een duidelijke partijstrategie voor het behalen van electoraal succes. Voor het bedrijven van succesvolle partijpolitiek is het noodzakelijk om zowel voor de leden als de kiezer een duidelijke identiteit te scheppen van de partij.²⁶

DS’70 heeft immer moeite gehad om haar identiteit te bepalen en een vaste plaats te veroveren in het politieke landschap. Vingerling en Schouten besteden een heel hoofdstuk aan de ‘worsteling’ van DS’70

²³ Toonen, *Op zoek naar charisma*, 20.

²⁴ Van Praag, *Strategie en Illusie*, 5-8.

²⁵ Deze hypothese is deels gebaseerd op bevindingen over (pseudo) charisma van Sjaak Toonen in *Op zoek naar charisma. Nederlandse politieke partijen en hun lijsttrekkers 1963-1986* (Amsterdam 1992) 10-24 en observaties van Richard Ling over de de constructie van ‘Synthetic Charisma’ in verkiezingscampagnes zie Richard Ling, ‘The production of synthetic charisma’, *Journal of Political and Military Sociology* 1987, Vol.15 (Fall): 157-170.

²⁶ Voerman, ‘Een geval van politieke schizofrenie: het gespleten gedachtegoed van DS’70’, 92-114 en A.P.M. Lucardie, ‘De stiefkinderen van de sociaal-democratie. DS’70 vergeleken met zusterpartijen elders in Europa’ in: G. Voerman (ed.), *Jaarboek Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen 1990* (Groningen 1991) 115-130.

met haar eigen identiteit. Concluderend stellen zij dat “DS’70 gedurende haar hele bestaan die identiteit als een probleem heeft ervaren, zowel extern bij de kiezers en andere politieke partijen als intern voor de eigen leden en kaders”.²⁷ Ook Voerman betoogt dat de levensvatbaarheid van DS’70 als politieke partij beperkt was door constante wisselingen in het politieke gedachtegoed gecombineerd met een inconsequente politieke strategie.²⁸ Lucardie benadrukt in zijn artikel, waarin DS’70 wordt benaderd vanuit een vergelijking met andere Europese democratisch-socialistische partijen en afsplitsingen, op de beperkte houdbaarheidsdatum van DS’70 voor de lange termijn. Net als Voerman wijst hij op de onduidelijk gedefinieerde partijstrategie en ideologie, die niet eenvoudig als rechts, links, progressief of conservatief te typeren was. Voerman betoogde tevens dat de levensvatbaarheid van de partij leed onder de hoge frequentie van interne twisten en conflicten.²⁹ Toch impliceert het succes bij de stembus in 1971 dat het de partij kortstondig gelukt was om aan de ‘worsteling’ met haar identiteit te ontkomen of in ieder geval deze worsteling tijdelijk te maskeren. In de beginjaren lijkt geen sprake te zijn van ‘frequente interne conflicten’ of discussies over bestaansrecht. Wel laat een uitgebreide blik op het electoraat en de standpunten van DS’70 in 1971 zien dat het toentertijd al lastig was om het gedachtegoed van DS’70 in het bekende politieke spectrum te plaatsen.

Om de verkiezingscampagne van Drees en DS’70 zinvol in zijn historische context te reconstrueren dienen eerst een aantal zaken helder te worden. Het eerste hoofdstuk staat kortstondig stil bij de ingrijpende transformatie van het politieke landschap in Nederland tijdens de jaren ‘60 als gevolg van de ontzuiling van de Nederlandse maatschappij. De ontzuiling van Nederland veranderde samen met technologische innovaties de band tussen kiezers en politieke partijen en de aard van politieke communicatie. Als gevolg verkeerden de traditionele kaderpartijen tijdelijk in crisis waardoor ruimte ontstond voor nieuwe politieke partijen. Een nieuwe politieke partij als DS’70 was een indirect product van de ontzuiling inclusief bijbehorende processen. Verder dient de voorgeschiedenis van DS’70, de partij die Drees jr. een podium gaf, te worden besproken. De historische oorsprong, inhoud, stijl en ontwikkeling van DS’70 verdienen noodzakelijke aandacht. Met name omdat in de historiografie hardnekkig de stelling en consensus naar voren komt dat Drees de personificatie was van DS’70. Ook de politiek van Drees sr. heeft recht op belangstelling om zo meer grip te krijgen op de beeldvorming en het geproduceerde charisma dat reeds hing rond “Drees”. Het zwaartepunt van de aandacht gaat hier uit naar de beeldvorming rond Drees in campagnetijd, omdat dit de context is waarin het charisma tot uiting kwam. Aan een vergelijking tussen verkiezingscampagnes uit de jaren ‘50 en ‘70 zitten een aantal haken en ogen. Zo verschillen de samenstelling en het gedrag van de media en het electoraat significant. Toch is de overeenkomst dat zowel Drees sr. als jr. destijds werd gezien als de ‘personificatie’ van een partij reden genoeg om Drees sr. actief te betrekken in het historisch onderzoek. Helemaal omdat hij ondanks zijn hoge leeftijd van actief belang was in

²⁷ Vingerling en Schouten, *Democratisch-socialisten’70*, 269.

²⁸ Voerman, ‘Een geval van politieke schizofrenie: het gespleten gedachtegoed van DS’70’, 92-114.

²⁹ Lucardie, ‘De stiefkinderen van de sociaal-democratie. DS’70 vergeleken met zusterpartijen elders in Europa’, 115-130.

de campagne van '71. Met deze voorkennis kan een zinvolle ontleding van Drees jr. en DS'70 bij de verkiezingen van 1971 plaatsvinden.

1 – Ontstaansvoorwaarden voor DS'70

Ontzuiling en het ontstaan van de zwevende kiezer.

“Zo vader, zo zoon” luidt de titel van een beschouwing in de NRC Handelsblad op 8 januari 1971 over de politieke kansen van Drees jr. als lijsttrekker van DS'70. Volgens het artikel is de Nederlandse politiek flink veranderd in de twaalf jaren tussen het afscheid van vader Drees en de komst van zijn zoon:

“eensgezindheid, streven naar compromissen en het regeren op een zo breed mogelijke basis zijn geen politieke deugden meer. Het conflict is richtinggevend geworden – duidelijkheid is de grootste verdienste en wie duidelijk is legt tegenstellingen bloot”. Het is volgens de NRC daarom maar de vraag of Drees jr. past binnen deze verandering; het succes van DS'70 hangt er voor een groot stuk vanaf.³⁰ Hoe ontstond deze precieze verandering waar de NRC over rept? Het artikel van de NRC denkt dat de politiek van Drees hoogstwaarschijnlijk niet meer past binnen de tijdsgeest en conceptie van politiek anno 1971. Ondanks deze voorspelling van de NRC Drees behaalde uiteindelijk toch zijn zetels met de politieke deugden die schijnbaar uit de mode waren. Desalniettemin was het ook juist de verandering van politiek in de twaalf jaren zonder Drees: de breuk met vertrouwde eensgezindheid, het streven naar compromissen en het regeren op een breed mogelijke basis, die het ontstaan van DS'70 en de introductie van Drees jr. in de politieke arena mogelijk maakten.

Hans Daalder, een van Nederlands bekendste politicologen, deelde de observaties van de NRC. In 1974 merkte hij op dat de oude politieke voorkeuren in de afgelopen tien jaar hun vanzelfsprekendheid hadden verloren: burgers stemden niet langer met de macht der gewoonte. De traditionele verbondenheid van de kiezer en bijbehorende politieke partijen waren drastisch afgenomen. Exemplarisch was ook de afname in het aantal lidmaatschappen van politieke partijen tijdens de jaren '60.³¹ Het proces van verandering, *de ontzuiling*, waar zowel Daalder als het artikel van de NRC over spreken was de ontmanteling van levensbeschouwelijke structuren die decennia lang de Nederlandse maatschappij en politiek domineerden. Dit waren noodzakelijke voorwaarden waardoor DS'70 na de verkiezingen van 1967 een plek in het politieke bestel kon veroveren en de gekozen electorale strategie in 1971 enig kans van slagen had.³²

De politieke strategie van de Katholieke volkspartij (KVP), Protestantse antirevolutionaire partij (ARP)

³⁰ NRC Handelsblad, 8 Januari 1971.

³¹ H. Daalder, *Van oude en nieuwe regenten: politiek in Nederland* (Amsterdam 1995) 44,49. Gebaseerd op data van het DNPP was in 1956 11% van de Nederlandse bevolking lid van een politieke partij, terwijl in 1968 dit aantal gedaald was naar 6%, zie <http://www.datagraver.com/case/ledental-politieke-partijen-nederland-1950-2017> last-visited 24-11-2017.

³² De verzuiling wordt meestal afgebakend tussen 1917 en 1967, hoewel deze afbakening aan enige controverser onderhevig is. Zo zou ook 1913 als startpunt kunnen dienen, aangezien vanaf dit jaar de grondwetswijziging van 1917 werd voorbereid. Ook is door menigeen opgemerkt dat het proces van ontzuiling al zichtbaar was bij de landelijke verkiezingen van 1963. Ook is er het alternatieve standpunt dat de zuilen een veel langere ontstaansgeschiedenis hebben waaraan een dergelijke tijdsafbakening geen recht doet: de verzuiling is immers een product van de geleidelijke ontwikkeling van eeuwenlange maatschappelijke processen. Voor een overzicht van deze discussies over verzuiling en ontzuiling zie A. Lijphart, *Verzuiling, pacificatie en kentering in de Nederlandse politiek* (Haarlem 8^e druk 1990) 27, S. Kennedy, 'New Babylon and the politics of Modernity', *Sociologische Gids* 5/6 (1997) 362-374 en Andeweg, *Dutch voters adrift: on explanations of electoral change 1963-1977*, 79.

en Sociaaldemocratische Partij van de Arbeid (PvdA) kenmerkte zich door het afbouwen of ontwijken van conflict en zoeken naar onderlinge samenwerking en consensus. Zowel de media als de kiezer waren binnen deze ‘pacificatiepolitiek’ slechts passieve actoren.³³ Stabiele verhoudingen tussen de verschillende zuilen waren de norm. Partijvoorkeur en lidmaatschap van een zuil vielen in bijna elk geval samen. Landelijke verkiezingen hadden om deze reden vaak meer weg van volkstellingen, waarbij slechts de onderlinge krachtsverhoudingen tussen de verschillende concurrerende zuilen werden vastgesteld. Ruimte voor nieuwe politieke partijen bleef dankzij de lage kiezersvolatiliteit beperkt.³⁴ Verder waren verkiezingscampagnes van korte duur en richtten partijen zich met name op de ‘eigen kiezer’ uit de zuil: het eigen electoraat moest immers op komen dagen bij de stembus. Tegelijkertijd waren ook de nationale kranten ‘verzuild’: slechts *de Telegraaf* behoorde als invloedrijke nationale vorm van massamedia niet tot een van de traditionele zuilen.³⁵ Televisie en radio waren nog duidelijker verzuild dan de dagbladenpers, maar speelden in tegenstelling tot de kranten in deze tijd slechts een marginale rol van betekenis binnen verkiezingscampagnes.³⁶

De resultaten bij de Tweede Kamerverkiezingen van 1967 openden het politieke speelveld en doorbraken definitief het hierboven geschetste patroon van de pacificatiepolitiek met haar rigide machtsverhoudingen in het Nederlandse parlement. De pacificatiepolitiek werd ontmanteld door desintegratie van met name de katholieke zuil, waar volgens Thomas Rochon een aanzienlijk gedeelte van de Katholieke kiezers minder op basis van levensbeschouwing besloot te stemmen.³⁷ Volgens van Praag gold voor de ‘klassebreuklijn’ van de PvdA in 1967 in mindere mate hetzelfde.³⁸ De burger verliet zijn rol als passieve actor in een tijd die gekenmerkt werd door groeiende onrust en scepsis ten opzichte van de politiek.³⁹

D’66 was in 1967 de belichaming van verschuivende machtsverhoudingen. Zonder plek in de traditionele zuilenmaatschappij veroverde D’66 zeven zetels met een innemende lijsttrekker in de persoon van Hans van Mierlo en een politiek programma dat gericht was op bestuurlijke vernieuwing.⁴⁰ Ook de Boerenpartij onder leiding van Boer Koekoek, een partij met populistische karaktereigenschappen zonder

³³ C.C. Schouten, ‘DS’70: Nevenstroom in de sociaal-democratie?’, *Socialisme en Democratie* 9 (2004) 36-44 aldaar 38 en P. van Praag en P. van Aelst, ‘Verkiezingscampagnes in België en Nederland. Vergelijkbare landen, verschillende campagnes?’, *Res Publica* 3 (2010) 375-390 aldaar 375.

³⁴ Van Kessel en van Krouwel, ‘Nieuwe politieke partijen in Nederland en de toekomst van de representatieve democratie’ in: R. Andeweg en J. Thomassen ed., *Democratie doorgelicht, het functioneren van de Nederlandse democratie* 301-317 aldaar 305-306, J. Thomassen, ‘Politieke veranderingen in Nederland’ in: J. Thomassen, K. Aarts en H. van der Kolk ed., *Politieke veranderingen in Nederland 1971-1998: kiezers en de smalle marges van de politiek* (Enschede 2000) 20, R. Andeweg, *Dutch voters adrift: on explanations of electoral change* 79 en Lijphart, *Verzuiling, pacificatie en kentering in de Nederlandse politiek* 11-18, 27.

³⁵ Lijphart, *Verzuiling, pacificatie en kentering in de Nederlandse politiek*, 52-56.

³⁶ R. Vliegthart, ‘The professionalization of political communication? A longitudinal analysis of Dutch election campaign posters’, *American Behavioral Scientist* 56 (2) 135-150, 137.

³⁷ T.R. Rochon, ‘Mobilizers and challengers: toward a theory of new party success’, *International Political Science Review* 6 (4), New Political Parties (1985) 419-439, 420-421.

³⁸ Van Praag en van Aelst, ‘Verkiezingscampagnes in België en Nederland’, 375-390 aldaar 377.

³⁹ P. de Rooy, *Ons stipje op de wereldkaart: de politieke cultuur van modern Nederland* (Amsterdam 2014) 246, Vingerling en Schouten, *Democratisch-Socialisten’70*, 68-69 en F. Kockelmans, *Van verzuiling tot versplintering. De Nederlandse politiek sinds de nacht van Schmelzer* (2015) 24-26.

⁴⁰ Lijphart, *Verzuiling, pacificatie en kentering in de Nederlandse politiek*, 27.

wortels in de traditionele zuilen, versterkte haar opmars door vier zetels te winnen.⁴¹ Deze winsten gingen ten koste van de KVP en PvdA: zij verloren respectievelijk acht en zeven zetels. Het electoraat keurde de bedreven politiek in zijn algemeenheid duidelijk af.⁴²

Als gevolg van deze relatieve 'aardverschuiving' veranderde de relatie en interactie tussen de politieke partijen, media en de kiezer. Gelijktijdig nodigden de introductie en snelle verspreiding van de televisie als medium partijen uit om kiezers op een nieuwe manier te benaderen. De techniek van de televisie maakte het mogelijk om het potentiële electoraat te verbreden en een nationaal kijkerspubliek te bereiken. De politieke communicatie van partijen was hiervoor bijna altijd exclusief op de eigen zuil gericht geweest, terwijl met televisie een veel breder publiek werd bereikt.⁴³ Als gevolg van deze ontwikkelingen ontstonden een ander soort politieke partijen.

Zo maakte de Nederlandse politiek eind jaren '60 kennis met nieuwe partijen en 'de zwevende kiezer', die zich minder verbonden voelde met de traditionele politieke partijen door levensovertuiging, traditie of ideologie, maar meer in het 'momentum' kon stemmen voor een politieke partij. De persoonlijkheid van politici ontwikkelde zich voor deze groep tot een belangrijk keuzemotief.⁴⁴ Politieke verhoudingen werden 'brokkeliger' en 'bonter'. Verkiezingscampagnes belangrijker, langer en intenser.⁴⁵ Traditionele politieke partijen begonnen met een proces van herbezinning, waardoor nieuwe politiserende groepen de kans kregen om zich te laten gelden. Zo ontstond er na de verkiezingen van 1967 ook binnen de PvdA een rijke voedingsbodem voor fel intern debat over hervorming en vernieuwing.⁴⁶

⁴¹ Van Kessel en van Krouwel, 'Van vergankelijke radicale dissidenten tot kwelgeesten van de gevestigde orde. Nieuwe politieke partijen', 304-306.

⁴² Kockelmans, *Van ontzuiling tot versplintering*, 23.

⁴³ J. Simons, *Zwevende kiezers, zappende kijkers. Politieke beeldvorming op televisie* (Amsterdam 2002) 12, 65-66.

⁴⁴ Simons, *Politieke beeldvorming op televisie*, 65-66.

⁴⁵ Vliegthart, 'The professionalization of political communication? A longitudinal analysis of Dutch election campaign posters', 135-150, 137.

⁴⁶ H. Daalder, *Van oude en nieuwe regenten: politiek in Nederland*, 44 en Schouten, 'DS'70: nevenstroom in de sociaal-democratie?', 36-44 aldaar 38.

2 - Ontstaansgeschiedenis van DS'70 en wortels van de Drees-traditie.

De PvdA in het proces van ontzuiling 1966-1970: van herbezinning naar radicalisering

Binnen een aantal jaren zou blijken dat het proces van herbezinning voor de PvdA uitdraaide op radicalisering van de politieke strategie en een afsplitsing van de rechtervleugel van de partij in de vorm van DS'70. De radicalisering van de sociaaldemocratie was volgens historicus Piet de Rooy een reactie op de culturele revolutie, een fundamentele mentaliteitsverandering in Nederland waarvan de culminatie of doorbraak plaatsvond rond 1966.⁴⁷ De traditionele culturele waarden van de verzuilde Nederlandse maatschappij kwamen met de culturele revolutie onder druk te staan.⁴⁸ De pacificatiepolitiek maakte pas op de plaats voor de polarisatiestrategie. De elite van de sociaaldemocratische zuil handelde pragmatisch en omarmde dit proces om de controle niet in zijn geheel te verliezen.⁴⁹

Deze omarming van de polarisatiestrategie viel niet bij alle leden van de PvdA in de smaak en wordt over het algemeen door historici aangewezen als de belangrijkste voorwaarde voor het ontstaan van een 'rechtse' sociaaldemocratische afsplitsing. DS'70 was het onafwendbare antwoord van de buitenspel gezette rechtervleugel der sociaaldemocraten. Een noodzakelijk bijproduct binnen de ontwikkeling van de sociaaldemocratische ideologie.⁵⁰ Een belangrijk onderdeel van het tegengeluid was de stem van Willem Drees (sr.), het boegbeeld van de sociaaldemocratische pacificatiepolitiek. Zijn kritiek sloot inhoudelijk op grote vlakken aan bij DS'70 en plaveide indirect ook de weg naar het lijsttrekkerschap van DS'70 voor zijn zoon Willem Drees jr.

De stoot tot hervorming kwam van actiegroep 'Nieuw Links'. Zij introduceerden zichzelf in oktober 1966, direct na de val van het Kabinet Cals. Nieuw Links presenteerde het tachtig pagina's tellende manifest *Tien over rood. Uitdaging van Nieuw Links aan de PvdA*. In *Tien over Rood* werd betoogd dat de PvdA zich van het volk had vervreemd door onduidelijk en ondemocratisch optreden. Er was herbronning nodig binnen de PvdA, die te ver van haar socialistische wortels was afgedwaald na de Tweede Wereldoorlog. Het doel van *Tien over Rood* was om de vastgeroeste PvdA wakker te schudden en radicaal te transformeren, zodat de PvdA weer een scherp en vooral rood profiel bezat.⁵¹ De slechte verkiezingsuitslag van de PvdA was olie op het vuur voor de populariteit van Nieuw Links. Binnen de hogere regionen van de partij was men overtuigd dat verandering onafwendbaar was indien de PvdA wilde overleven in het snel veranderende politieke landschap.

De plannen uit *Tien over Rood* blonken niet uit door onderlinge samenhang, uitvoerbaarheid en

⁴⁷ De Rooy, *De politieke cultuur van modern Nederland*, 246-254.

⁴⁸ Bekend ANP Journalist Kockelmans typeert de politieke periode tussen 1967 en 1971 als een tijd waarin radicale vernieuwing op maatschappelijk, cultureel en politiek gebied de norm was, zie Kockelmans, *Van verzuiling tot versplintering*, 24-28.

⁴⁹ S. Kennedy, 'New Babylon and the politics of Modernity', *Sociologische Gids* 5/6 (1997) 362-374.

⁵⁰ De radicalisering en polarisering van de PvdA wordt als belangrijkste voorwaarde genoemd door Voerman, 'Een geval van politieke schizofrenie: het gespleten gedachtegoed van DS'70', 92-93, Lucardie, 'Stiefkinderen van de sociaal-democratie', 115 en Vingerling en Schouten, *Democratisch-Socialisten'70*, 99.

⁵¹ H.van den Doel en H. Lammers e.a., *Tien over Rood. Uitdaging van Nieuw Links aan de PvdA* (1966) 7-10 en Vingerling en Schouten, *Democratisch-Socialisten '70* 99-101.

consistentie: authenticiteit en enthousiasme werden belangrijker geacht.⁵² Radicale democratisering op alle bestuurlijke niveaus en meer zeggenschap en inspraak voor burgers was het devies.⁵³ Nieuw Links wees ook de gevoerde compromissenpolitiek af en formuleerde breekpunten voor regeringsdeelname: zo moest bijvoorbeeld minimaal 2% van het nationale inkomen naar ontwikkelingshulp gaan.⁵⁴ Ook diende het verkiezingsprogramma van de PvdA een minimum te bevatten. Zonder uitvoering van dit minimum zou de PvdA niet deelnemen aan een mogelijk kabinet.⁵⁵

Ook in andere opvattingen kwam het radicale idealisme van de actiegroep naar boven. Zo stelde Nieuw Links over de monarchie: "Het is wenselijk dat Nederland een republiek wordt zodra de regering van koningin Juliana eindigt".⁵⁶ Net als dat het 'trouwhartig volgen van de allergrootste in het westerse kamp: de Verenigde Staten' allerminst 'sierlijk' was. Nieuw Links eiste dat Nederland een eigen koers ging varen, onafhankelijk van de Verenigde Staten. Zo was men voorstander van erkenning van de communistische staten Oost-Duitsland, Cuba en Noord-Vietnam. Het lidmaatschap van de NAVO moest herzien worden zolang binnen dit bondgenootschap samengewerkt werd met de rechtse dictatuurstaten van Portugal en Spanje. Ook de Europese economische samenwerking middels de Europese Economische Gemeenschap (EEG) was toe aan democratisering, opdat deze organisatie in dienst stond van de 'normale burger' in plaats van het grootkapitaal.⁵⁷

Kritiek op Nieuw Links: het Democratisch Appél en Drees sr.

De plannen van Nieuw Links gingen op vele vlakken in tegen het gevoerde beleid van de PvdA. Zo stond in het buitenlandbeleid het volgen van de Verenigde Staten en afwijzen van toenadering tot de communistische staten centraal. Tevens waren de buitenlandwoordvoerders van de PvdA ex-verzetsstrijders Jacques de Kadt en Frans Goedhart fervente anticommunisten.⁵⁸ Zij wilden niets weten van kritiek op de 'Amerikaanse lijn'. Jacques de Kadt omschreef Nieuw Links later zelfs als 'de vijfde colonne van het Russische imperium'.⁵⁹

Niet alleen over de inhoud van de plannen, maar vooral ook over de manier waarop Nieuw Links haar radicale vernieuwingsdrang uitte ontstond binnen de PvdA de nodige controverse. Lokale leden van de PvdA beklagden zich over de 'overvalmethodes' van Nieuw Links, waarbij aanhangers van Nieuw Links

⁵² De Rooy, *Politieke cultuur van Modern Nederland*, 253.

⁵³ A. Bleich, *Een partij in de tijd. Veertig jaar Partij van de Arbeid 1946-1986* (Amsterdam 1986) 116.

⁵⁴ Schouten, 'Nevenstroom in de sociaal-democratie', 38-44 aldaar 39.

⁵⁵ Vingerling en Schouten, *Democratisch-socialisten '70* 91-95, 99-102 en H. van den Doel en H. Lammers e.a., *Tien over Rood. Uitdaging van Nieuw Links aan de PvdA* 9.

⁵⁶ Van den Doel en H. Lammers, *Tien over Rood*, 9.

⁵⁷ Van Praag, *Strategie en illusie*, 63-67 en De Rooy, *Politieke cultuur van modern Nederland*, 252.

⁵⁸ Een goed voorbeeld waaruit de anticommunistische stellingname van Goedhart en de Kadt bleek was de kwestie Nieuw Guinea in de jaren '50. De PvdA, bij monde van Goedhart, was van mening dat de overdracht van Nieuw-Guinea aan Indonesië niet kon plaatsvinden zolang Indonesië de indruk wekte 'langzamerhand af te zakken naar het peil van een janboel' hierbij refererend aan het feit dat Indonesië steeds meer in communistisch vaarwater terecht kwam, zie J.A. Perry, *Honderd jaar Sociaal-democratie in Nederland 1894-1994* (Amsterdam 1994) 209-210. Voor het buitenlandbeleid van Goedhart en de Kadt, zie Bleich, *Veertig jaar Partij van de Arbeid 1946-1986*, 17, 41-44.

⁵⁹ M. Bossenbroek, *Fout in de Koude Oorlog: Nederland in tweestrijd, 1945-1989* (Amsterdam 2016) 332.

lokale besturen overnamen door urenlang discussies te voeren over o.a. de monarchie en het buitenlandbeleid. Als gevolg gaven legio PvdA'ers hun bestuurlijke taken op. In lange discussies over basisprincipes en de te varen koers van de landelijke partij hadden velen geen zin. Nieuw Links koos makkelijke doelwitten op lokaal niveau uit om hun leden op bestuurlijke functies te krijgen. Op bestuurlijk niveau wist Nieuw Links onevenredig veel invloed uit te oefenen. Deze invloed gebruikte de actiegroep als pressiemiddel tegen de eigen partij om de samenstelling van het partijbestuur en vorming van partijstandpunten verder te beïnvloeden tot grote ergernis van menig partijlid.⁶⁰

De eerste die zich 'verontrustend' uitsprak tegen de groeiende invloed van Nieuw Links was P. Kors. Gesteund door prominenteren PvdA-leden zoals Goedhart en econoom A. Heertje gaf Kors aan moeite te hebben met het radicale geluid en de stelstelmatige aanvallen van Nieuw Links op bepaalde partijstandpunten.⁶¹ De standpunten van Nieuw Links voor het afschaffen van de monarchie en het wijzigen van de defensiepolitiek gingen veel te ver.⁶² Verder had Nieuw Links de neiging om 'een dictatuur te vergoelijken' vanwege de positieve houding van Nieuw Links ten opzichte van Cuba en Oost-Duitsland.⁶³ Het moest daarom afgelopen zijn met het voortdurend doen van concessies aan Nieuw Links want een radicaliserende PvdA verliest anders het contact met de kiezer. Nieuw Links zou zich moeten onderwerpen aan de partijlijn en niet langer moeten gedragen als 'de extreme uitkristallisatie [...] van het verlangen naar oppositie'.⁶⁴

Kors, als woordvoerder der verontrusten, gaf in een interview met de *Leidsche Courant* aan bezig te zijn met het samenbrengen van PvdA-leden die een tegengeluid wilden bieden aan Nieuw Links.⁶⁵ Vanwege het scherpe contrast met Nieuw Links werd deze groep in de media al snel getypeerd als 'Oud Rechts'. Zelf kozen zij daarom voor de naam Democratisch Appèl, verwijzend naar hun doelstelling om de PvdA weer representatiever te maken. Bij het Democratisch Appèl voegden zich snel een aantal lokale afdelingen en ouderen die zich niet konden vinden in de stijl, of op lokaal niveau slachtoffer waren geworden van de dadendrang van Nieuw Links.⁶⁶ Volgens het appèl had Nieuw Links met haar idealisme geen oog voor zowel de internationale als nationale kwetsbaarheid van Nederland en de PvdA. Het Democratisch Appèl was overduidelijk een voorloper van DS'70 binnen het kader van de Partij van de Arbeid. In 1970 stapten bijna alle (prominente) leden van het appèl na haar opheffing over naar DS'70.⁶⁷

De botsing tussen Nieuw Links en het Democratisch Appèl had veel weg van een generatiekloof. Wat vooral bleek uit de verwijten die aan elkaar werden gemaakt. In het interne debat stond vooral de vraag

⁶⁰ Vingerling en Schouten, *Democratisch-socialisten '70* 99-102 en Schouten, *Nevenstroom in de sociaal-democratie*, 39.

⁶¹ Van Praag, *Strategie en Illusie*, 68.

⁶² Schouten, 'Nevenstroom in de sociaal-democratie', 38-44 aldaar 39.

⁶³ De quote van Kors is afkomstig uit het postmortem artikel over Willem Drees jr. van De Groene Amsterdammer, zie *De Groene Amsterdammer*, 'Tegen de genotzuchtige aspecten. De memoires van Willem Drees jr.', 9 december 2000.

⁶⁴ *Leidsche Courant*, 1 oktober 1968.

⁶⁵ *Leidsche Courant*, 1 oktober 1968.

⁶⁶ Bleich, *Veertig jaar Partij van de Arbeid*, 116-117.

⁶⁷ W. Beekers, 'Op de mestvaalt van de geschiedenis', *Socialisme en Democratie* 9 (2004) 45-49, Schouten, 'Nevenstroom in de sociaal-democratie', 38-44 aldaar 39 en Vingerling en Schouten, *Democratisch-socialisten '70*, 104-106.

‘welke groep vertegenwoordigt de PvdA?’ centraal. Dit debat voerden de partijen met name op partijcongressen uit en een enkele keer via publicaties in de kranten. De toon van het debat tussen Nieuw Links en het Democratisch Appèl was van beide kanten uiterst fel en balanceerde op de rand van het toelaatbare. Zo omschreef Goedhart de groep rond een van de voormannen van Nieuw Links, Han Lammers, als ‘protesterende, tomaten gooiende, in condooms en verdovende middelen scharrelende jongelui, die te pas en te onpas om democratisering roepen.’⁶⁸ Andersom werd het Democratisch Appèl door Van der Louw, voorman van Nieuw Links, weggelachen: een irrelevante en ‘te verwaarlozen factor’. Van der Louws opmerking had nog enig fatsoen wanneer men deze uitspraak vergelijkt met een uitspraak geciteerd door Wouter Beekers in een artikel over het Democratisch Appèl waarin het appèl werd weggezet als een ‘verwaarloosbare groep half seniele sukkel’s die snel gedumpt zouden worden ‘op de mestvaalt van de geschiedenis’.⁶⁹

Desondanks bevatte deze laatste belediging wel een kern van waarheid: het Democratisch Appèl verloor overduidelijk de machtsstrijd met Nieuw Links om de representatie binnen de PvdA. Het partijbestuur beloofde Nieuw Links, in tegenstelling tot het appèl, met plaatsen in het partijbestuur. De afstraffing van de kiezer in 1967 vroeg om radicale verandering. Het appèl had het verlies ook deels aan zichzelf te danken door agressief en veeleisend op het toneel te verschijnen toen de interne strijd binnen de PvdA eigenlijk al in het voordeel van Nieuw Links was beslist. De standpunten van het Appèl waren verder onduidelijk. Men was vooral bezig om op felle toon te benadrukken dat de plannen van Nieuw Links te radicaal waren. Veranderingen werden in deze roerige tijden, waarin de traditionele partijen aan alle kanten onder druk stonden, echter voor onvermijdelijk gehouden.⁷⁰ Het toepassen van deze techniek door de partijtop van de PvdA past binnen de hypothese van historicus James Kennedy over de manier waarop de maatschappelijke veranderingen in de jaren ‘60 in Nederland plaatsvonden. Kennedy betoogt dat de elite van de sociaaldemocratische zuil besloot om zich deels over te geven aan het proces van verandering om de controle in tijden van razendsnelle veranderingen niet compleet kwijt te raken. De elite koos de weg naar voren uit angst om niet compleet uit de tijd te raken en voor het Democratisch Appèl was in deze ontwikkeling geen plaats binnen de partij.⁷¹

Nadat de strijd in het voordeel van Nieuw Links was beslecht probeerde het partijbestuur nog verzoenend op te treden. Maar de aversie en wrok van het Democratisch Appèl tegen Nieuw Links met haar ‘vliegende brigades, afmattingsvergaderingen en boe roepen’ bleven hangen.⁷² Zo vervreemden zij zich van hun eens zo geliefde PvdA, die zij door de toenemende invloed van een jongere generatie minder en minder als *hun* partij beschouwden. Onder een oudere generatie leden begon steeds meer het idee te leven dat hun

⁶⁸ *De Groene Amsterdammer*, ‘Tegen de genotzuchtige aspecten. De memoires van Willem Drees jr.’, 9 december 200

⁶⁹ Beekers, ‘Op de mestvaalt van de geschiedenis’ 45-49, aldaar 48.

⁷⁰ *Ibidem.*, 45-46.

⁷¹ Kennedy, ‘New Babylon and the politics of Modernity’, 362-374 met name 362-363, B. Mellink, ‘Tweedracht maakt macht. De PvdA, de doorbraak en ontluikende polarisatiestrategie 1946-1966’ *BMGN – Low Countries Historical Review* 126 (2) 30-53 aldaar 33-34 en Beekers, ‘Op de mestvaalt van de geschiedenis’, 48.

⁷² Bleich, *Veertig jaar Partij van de Arbeid 1946-1986*, 117 en Van Praag, *Strategie en illusie*, 65-68.

ideeën binnen de PvdA niet meer op prijs werden gesteld. Deze gedachte werd verder aangewakkerd door de provocerende houding van Nieuw Links die vrij naar het cabaret duo van Kooten en de Bie de doelstelling “Alle oude lullen moeten weg” overnamen.⁷³

Op het beruchte en beroemde partijcongres van 6 tot 8 maart 1969 wist Nieuw Links definitief een stempel te drukken op de PvdA. Het dagelijks bestuur was vanaf nu gevuld met leden van Nieuw Links en een motie sloot de KVP uit als regeringspartner. Een duidelijkere breuk met de pacificatiepolitiek was niet mogelijk. Verder was ‘progressieve concentratie’ met de PPR, PSP en D’66 gewenst.⁷⁴ De PvdA was nu definitief een ander pad ingeslagen tot groot ongenoegen van de conservatievere rechtervleugel van de partij, die in hun ongenoegen ook gesteund werden door oud partijleider Willem Drees sr.

Sociaaldemocratie en verkiezingscampagnes in de geest van Drees

Willem Drees sr. zag de stormachtige radicale ontwikkelingen binnen *zijn* partij met lede ogen aan. Drees sr. was in de jaren ’50 tien jaar lang het belangrijkste boegbeeld geweest van de PvdA en ontwikkelde zich in deze periode tot belangrijkste vormgever van de naoorlogse pacificatiepolitiek. Drees was een model-politicus waarin de gewone Nederlander zichzelf zag. Een harde werker die een tikkeltje zuinig en saai was, maar vol met gezonde ‘common sense’ zat. Als overtuigd sociaaldemocraat hield Drees zich ver weg van radicale socialistische politiek.⁷⁵ Ondanks het feit dat *zijn* invloed op de partij afnam tijdens de radicalisering, begon hij zich wel steeds vaker en nadrukkelijker in het publieke debat over de koers van de partij te mengen. Staatssecretaris en latere minister van Buitenlandse Zaken Max van der Stoel merkte over Drees op dat hij aan de politiek verslaafd was. Het was zijn grote passie: stilletjes achter de geraniums gaan zitten na een lange politieke carrière was niet des Drees.⁷⁶ Zijn karakteristieke gematigdheid liet hij bij het bespreken van de actuele politieke kwesties steeds vaker achterwege omdat ‘de politiek en de samenleving zozeer op drift waren geraakt, dat hij zijn voorzichtigheid ook wel kon laten varen’. Drees publiceerde zijn overdenkingen en artikelen in diverse bladen zoals *Vrij Nederland* en *Socialisme en Democratie*. Tevens liet hij zich frequent interviewen door de media over alledaagse politieke kwesties.⁷⁷

Willem Drees’ visie op de sociaaldemocratie viel samen met zijn karakter. Drees was voorstander van een gematigde en pragmatische implementatie van het socialisme met het algemeen belang van Nederland als richtsnoer. Als politicus profileerde hij zich met name op financieel-economische zaken waarbij de regel altijd was dat de overheid zuinig met haar geld moest omgaan. Zelf verwoordde hij het ooit als volgt: “Men moet met de openbare middelen omgaan zoals een gentleman omgaat met het geld van een ander,

⁷³ Quote komt uit een artikel n.a.v. de dood van André van der Louw: NRC, ‘Twee Levens, een berendans en veel verdriet, 21 oktober 2005.

⁷⁴ Van Praag, *Strategie en illusie*, 65-68.

⁷⁵ Toonen, *Op zoek naar Charisma*, 66-67.

⁷⁶ Afkomstig uit Artikel en bijbehorende uitzending van *Andere Tijden* 8 maart 2004, ‘Drees en de PvdA’.

⁷⁷ H. Daalder en J.H. Gaemers, *Willem Drees 1886-1988. Premier en elder statesman: de jaren 1948-1988* (Amsterdam 2014) 444.

zorgvuldiger dan met zijn eigen geld.⁷⁸ Het zuinig omgaan met overheids gelden was volgens Drees vereist, omdat socialisten juist veel willen bereiken.⁷⁹ Rond Drees is achteraf een beeld ontstaan waardoor het leek alsof hij in zijn eentje verantwoordelijk was geweest voor de heropbouw van Nederland en implementatie van sociale zekerheid. Deels werd deze 'mythe' al gevormd tijdens de verkiezingscampagnes in de jaren '50.⁸⁰

In 1952 en 1956 was Drees sr. lijsttrekker bij de verkiezingscampagnes van de PvdA.⁸¹ De PvdA voerde met Drees aan het roer tweemaal een succesvolle sterk personalistische verkiezingscampagne. Iconisch is het verkiezingsaffiche waarbij Drees de kiezer ernstig aankeek en vroeg om *uw vertrouwen voor lijst 2 (PvdA)*. Deze campagne bleek een overdonderend succes: de PvdA werd verrassend de grootste partij van Nederland. Achteraf was het duidelijk dat de personalistische verkiezingscampagne een groot aandeel in de overwinning had. Zo merkte PvdA bestuurder Derk Roemers na de verkiezingen op dat 'veel kiezers niet op de socialisten hadden gestemd, maar op Drees'.⁸² Uit een analyse van de verkiezingsaffiches blijkt ook dat Drees in 1952 de enige afgebeelde lijsttrekker was, terwijl bij de verkiezingen vier jaar later naast de PvdA zes andere partijen een dergelijk verkiezingsaffiche hadden.⁸³ Deze verkiezingscampagne was bij uitstek op de persoon gericht.⁸⁴ De rustige Drees kwam ook in de op felle toon gevoerde verkiezingscampagne van 1956 prima uit de verf. Zijn kenmerkende sobere nuchterheid en zakelijke toon ruilde hij in voor een licht galmende preektoon. Deze aanpassing speelde in op het reeds gecultiveerde beeld rond Drees dat onder het harnas van sobere pragmatiek een heilig vuur brandde en een tot op het bot gemotiveerde socialistische inspirator zat.⁸⁵

In eerste instantie wilde de toentertijd zeventigjarige Drees in 1956 terugtreden als partijleider maar onder druk van de partijtop bleef de immens populaire voorman aan. Het zou anders voor de PvdA knap lastig worden om de leidende positie in het Nederlandse parlement te behouden. Uit het verkiezingsmateriaal blijkt dat de PvdA ervoor koos om de campagne nog meer op de persoon van Drees te richten. Zo werd hij op verspreide verkiezingsfoto's geprofileerd als een alledaagse burger: hard werkend in zijn studeerkamer thuis, 's ochtends wandelend naar het departement van Sociale Zaken, op werkbezoek bij mijnwerkers in Limburg en zelfs genietend van zijn spaarzame vrije tijd op het strand met echtgenote

⁷⁸ Daalder en Gaemers, *Willem Drees 1886-1988. Premier en elder statesman: de jaren 1948-1988*, 122.

⁷⁹ H. Daalder, *Het socialisme van Willem Drees* (Amsterdam 2000) 14,47-48.

⁸⁰ De nabestaanden en familie van Drees deden over deze mythe een aantal jaar geleden nog hun beklag zie *Trouw*, 'Drees: meer mythe dan werkelijkheid', 24 oktober 2009.

⁸¹ In 1948 was Drees ook lijsttrekker geweest van de PvdA, maar deelde hij het lijsttrekkerschap met acht andere PvdA'ers in verschillende kieskringen, omdat de partij toentertijd van mening was dat met een enkele lijsttrekker het brede karakter van de partij onvoldoende tot uiting zou komen. Drees was in acht kieskringen lijsttrekker, wat betekende dat hij van de acht lijsttrekkers veruit de belangrijkste lijsttrekker was. Zie P. van Praag, 'Verkiezingscampagnes van Drees tot Kok', *Socialisme en Democratie* 7/8 (1998) 323-331 aldaar 324-325.

⁸² Van Praag, 'Verkiezingscampagnes van Drees tot Kok', 323-331 aldaar 325.

⁸³ Vliegenthart, 'The professionalization of political communication? A longitudinal analysis of Dutch election campaign posters', 135-150 aldaar 144.

⁸⁴ Van Praag, 'Verkiezingscampagnes van Drees tot Kok', 323-331 aldaar 325.

⁸⁵ Te Velde, *Stijlen van Leiderschap*, 162-163, Daalder en Gaemers, *Willem Drees 1886-1988. Premier en elder statesman: de jaren 1948-1988*, 97-98 en 312-314.

Catherina. Het merk Drees was in 1956 zo sterk dat de PvdA besloot om hem voor een groot gedeelte los te maken van zijn partijpolitieke achtergrond.⁸⁶ Zo luidde de algemene verkiezingsleus “*Drees, uw vertrouwen waard!*”, toerde een verkiezingshelikopter van de PvdA door het land waarop slechts in koeienletters Drees stond en werden de ‘persoonlijke’ foto’s zonder verdere toelichting van het partijprogramma verspreid.⁸⁷ Exemplarisch was verder ook de titel van de PvdA verkiezingsbrochure: *W. Drees zijn land zijn partij zijn beleid*.⁸⁸ De tweede verkiezingscampagne met Drees aan het roer bleek opnieuw een groot succes: de PvdA won vier zetels en bleef zo de grootste partij van het land.⁸⁹ Twee jaar later eindigde het kabinet Drees III in mineur met het aftreden van de PvdA ministers door een conflict met de Tweede Kamer over de termijn van tijdelijke belastingen. Toch was de naam van Drees in zijn tienjarige premierschap voorgoed gevestigd en hadden de sociaaldemocraten onder zijn leiding laten zien een constructieve bijdrage te kunnen leveren aan het bestuur van Nederland. Drees zijn politieke kernwaarden waren vooral met dank aan de gevoerde verkiezingscampagnes voorgoed in het geheugen van de Nederlandse burger gegrift.

De botsing tussen Drees sr. en Nieuw Links, 1967-1970.

De radicalisering van de PvdA aan het einde van de jaren’60 kon niet rekenen op de goedkeuring van Drees. De stijl, inhoud en wijze waarop Nieuw Links als actiegroep druk uitoefenden op de PvdA stuitte hem ernstig tegen de borst. Nieuw Links verkondigde onrealistische doeleinden en zorgde voor aangenomen moties op partijcongressen die rechtstreeks ingingen tegen de principes en manier waarop Drees als beeldbepaler jarenlang leiding had gegeven aan de PvdA. Verder plaatste hij kanttekeningen bij de keuze voor oppositie voeren net als het streven naar polarisatie en progressieve concentratie onder druk van Nieuw Links. Nieuw Links gedroeg zich volgens Drees als een partij in een partij.⁹⁰ Het speelse karakter van Nieuw Links was ook een heikel punt want politiek was bovenal een ernstige en professionele zaak. Een serieus ambacht waar het behalen van concrete resultaten centraal moest staan. Met de achterliggende sociaaleconomische doelstellingen van Nieuw Links was volgens Drees weinig mis, maar hij kon zich totaal niet vinden in de ‘absurde’ voorstellen en maatregelen om deze doelen te bereiken.⁹¹ Sociaaldemocraten in een ‘zuivere politieke democratie’ als Nederland moesten zich volgens Drees niet bezig houden met ‘revolutionaire frases’ zoals Nieuw Links deed.⁹²

De verschillen tussen Nieuw Links en Drees kwamen vooral tot uiting in het verschillende belang dat beide kampen hechtten aan vernieuwing van de sociaaldemocratische politiek. Nieuw Links achtte radicale

⁸⁶ Van Praag, ‘Verkiezingscampagnes van Drees tot Kok’, 323-331 aldaar 325.

⁸⁷ D.J. Elzinga en G. Voerman, *Om de stembus. Verkiezingsaffiches 1918-1998* (Amsterdam 2002) 112-119.

⁸⁸ Te Velde, *Stijlen van Leiderschap*, 169, Toonen, *Op zoek naar Charisma*, 157 en Daalder en Gaemers, *Willem Drees 1886-1988. Premier en elder statesman*, 312-314.

⁸⁹ Hierbij moet worden opgemerkt dat toentertijd een verschil van vier zetels als erg groot werd ervaren vanwege de ‘stabiele’ politieke verhoudingen tijdens de zuilen.

⁹⁰ Vingerling en Schouten, *Democratisch Socialisten ’70*, 92.

⁹¹ Daalder en Gaemers, *Willem Drees 1886-1988. Premier en elder statesman: de jaren 1948-1988* (Amsterdam 2014) 450-452.

⁹² Te Velde, *Stijlen van Leiderschap*, 162,165,169 en 187.

vernieuwing van de sociaaldemocratische politiek na meerdere zwakke verkiezingsuitslagen noodzakelijk, terwijl dergelijke vernieuwingen in de tijd van Drees nooit hoog op de agenda stonden. Prioriteit werd toentertijd gegeven aan de wederopbouw van Nederland na de Tweede Wereldoorlog. In de context van de wederopbouw was het voor succesvolle sociaaldemocratische politiek belangrijker om betrouwbaar te besturen in samenwerking met de andere zuilen. Zo konden de sociaaldemocraten concrete resultaten halen. Drees werkte als premier acht jaar lang samen met de KVP en was meerdere malen genoodzaakt om concessies te doen aan de Katholieken, omdat het alleen op deze manier mogelijk was om een gedeelte van zijn programma omtrent de sociale zekerheid door het parlement te loodsen. Drees werd met zijn stijl het voorbeeld van een 'geëmancipeerde' socialist. Zijn partij besloot in maart 1968 om het over een compleet andere boeg te gooien door het aannemen van de anti-KVP motie.⁹³ Volgens Drees was deze vijandige houding tegen de Katholieke Volkspartij een kapitale fout van de partij. Hij snapte de gevoelens die binnen de partij heersten na de nacht van Schmelzer maar vreesde dat de huidige regering, waarin de PvdA geen zitting had, onaantastbaar werd met deze strategie. Het was alleen met een constructieve houding mogelijk de sociaaldemocratische doelen te bereiken. De kiezer beloonde deze houding volgens Drees: de grootste verkiezingssuccessen behaalde de PvdA immers wanneer men meeregeerde.⁹⁴ Resumerend omschreef Drees zijn houding over de plannen van Nieuw Links in een interview in *de Haagse Post* als volgt: 'ik voel veel voor het elan dat jongeren kunnen brengen, maar enig besef van het verleden is ook wenselijk'.⁹⁵ Andersom omschreef Nieuw Links de oude Drees als 'de eeuwige zoeker van de compromis' en als de belichaming van de depolitisering, een regent van de oude stempel en exponent van de kleinburgerlijke samenleving.⁹⁶

Naast een duidelijk verschil van inzicht over de manier waarop de sociaaldemocraten hun doelstellingen moesten nastreven, maakte Drees zich ook publiekelijk zorgen over de manier waarop Nieuw Links zichzelf profileerde. Drees beschuldigde Nieuw Links ervan op te treden als een partij in een partij door de aanwezigheid van een eigen bestuur en afwijking van partijstandpunten. Nieuw Links zorgde met haar tactieken voor onnodige blokvorming en tegenstellingen binnen de partij en het partijbestuur.⁹⁷ Ook waarschuwde Drees dat bepaalde radicale en absurde standpunten van Nieuw Links zoals afschaffing van de monarchie en uittreding van de NAVO absoluut geen partijbeleid moesten worden. Andere partijen zouden de PvdA in dat geval niet langer zien als een serieuze kandidaat voor regeringsdeelname. Eindeloze debatten over deze principiële kwesties blokkeerden ook de behandeling van belangrijkere politieke problemen. Deze debatten waren volgens Drees vooral voor de profilering van Nieuw Links zelf van belang. In grote lijnen kwam deze kritiek overeen met het Democratisch Appél. Toch wilde Drees zijn naam niet lenen aan het initiatief. Ondanks dat hij keer op keer liet blijken inhoudelijk wel sympathie te hebben voor de groep, die in de persoon van H. Pors zelfs eenmalig op bezoek kwam bij Drees thuis. In *Het Parool* verklaarde Drees dat hij

⁹³ Van Praag, *Strategie en illusie*, 66.

⁹⁴ Vingerling en Schouten, *Democratisch Socialisten'70*, 120-121.

⁹⁵ Daalder en Gaemers, *Willem Drees de jaren 1948-1988*, 450-456 vooral 452-453.

⁹⁶ Daalder, *Het socialisme van Willem Drees*, 10 en Te Velde, *Stijlen van Leiderschap*, 159.

⁹⁷ Van Praag, *Strategie en illusie*, 68.

buiten de activiteiten van het Democratisch Appél wilde blijven, omdat hij onafhankelijk wilde kunnen reageren op de toekomstige ontwikkelingen binnen de PvdA.⁹⁸

Nadat op het congres van 1969 de machtsverhoudingen definitief in het voordeel van Nieuw Links waren beslecht, verhardde de toon van Drees. Nieuw Links was nu niet langer een opportunistische naïeve oppositiegroep binnen de PvdA, maar een geïncorporeerde en bepalende machtsfactor binnen de partij. Het dominante optreden van Nieuw Links creëerde ook een impasse met flink verziekte verhoudingen als gevolg. Volgens Drees was de enige oplossing voor de ontstane problemen de opheffing van Nieuw Links in combinatie met een nieuw buitengewoon partijcongres. Verder ageerde Drees nogmaals tegen de anti-KVP resolutie en persoonlijke aanvallen van Nieuw Links op partijleider Joop den Uyl. Drees zelf speelde echter ook op de persoon: zo trok hij de intenties van Nieuw Links leider en PvdA-bestuurslid Han Lammers openlijk in twijfel. Lammers en Nieuw Links zouden 'alleen maar lid van de PvdA zijn geworden om hun ideeën te verwezenlijken in een periode dat de partij in mineurstemming verkeerde na aanhoudende verkiezingsnederlagen'. Drees voelde zich in zijn uitlatingen en handelen gesteund door andere PvdA'ers, die hem als boegbeeld en woordvoerder van de kritiek op Nieuw Links naar voren schoven. Volgens Drees zelf stond bij zijn handelen het belang van de partij en van het land voorop.⁹⁹ Het moge duidelijk zijn dat de verhoudingen tussen beide kampen niet meer goed zouden komen.

Toch betekende deze botsing (nog) niet het einde van Drees in de PvdA. Drees was van mening dat 'men niet alleen in de partij moet blijven, maar ook in de partij actief moet blijven'. Naast kritiek op Nieuw Links binnen de partij was de algemene keuze van de partij voor progressieve concentratie met andere linkse partijen een doorn in het oog voor erelid Drees. Het idee achter deze concentratie was dat deze uiteindelijk zou moeten uitmonden in een progressieve breed gedragen volkspartij. Drees was zowel sceptisch over de politieke mogelijkheden van progressieve concentratie als de wenselijkheid van een brede progressieve volkspartij. Om deze redenen verzette hij zich hevig tegen het mogelijk verlaten van de door de PvdA opgebouwde identiteit en symboliek. Toch werd in Januari 1969 de werkgroep Politiek Akkoord (PAK) opgericht, die als doelstelling had om een gemeenschappelijk program op te stellen met de PSP en PPR. Een van de eerste zaken waar het PAK voor pleitte was nauwere samenwerking tussen de partijen op gemeentelijk en lokaal niveau. Drees had kritiek op het onderhandelen met deze 'dwergpartijen' en vroeg zich af of politiek niet een te ernstige zaak was om dit zinloze spel voort te zetten.¹⁰⁰ Het 'zinloze spel' met de dwergpartijen was uiteindelijk een van de aanleidingen voor een afsplitsing binnen de PvdA.

Begin 1970 vonden meerdere groeperingen elkaar in gedeelde onvrede over de koers van de PvdA. Zij namen in grote lijnen de sociaaldemocratische traditie van Willem Drees over. Deze traditie werd volgens deze rechtervleugel van de PvdA onvoldoende gewaarborgd binnen de partij. In een kort tijdsbestek wisten meerdere ontevreden bewegingen, op lokaal en nationaal niveau, hun weg te vinden naar een nieuwe

⁹⁸ Daalder en Gaemers, *Willem Drees de jaren 1948-1988*, 454-455 en Van Praag, *Strategie en illusie*, 68-70.

⁹⁹ Daalder en Gaemers, *Willem Drees de jaren 1948-1988*, 458-459.

¹⁰⁰ Daalder en Gaemers, *Willem Drees de jaren 1948-1988*. 460-468.

politieke partij. Zo ontstond een nieuw 'democratisch socialistisch' platform voor het realiseren van de politieke doeleinden: DS'70.

3 – Van gemodder in de marge naar een serieuze partij.

De oprichting van DS'70

De verplichte samenwerking binnen het PAK leidde bij de voorbereidingen op de gemeenteraadsverkiezingen van 1970 tot diverse spanningen en conflicten op lokaal niveau. Vooral in plaatsen als Leiden, Bussum, Haarlem, Hilversum, Zeist en Eindhoven, waren deze spanningen duidelijk zichtbaar. De afgedwongen samenwerking binnen het PAK, ook wel het 'PAK streven' genoemd, is aan te voeren als de directe aanleiding. Het was de spreekwoordelijke druppel die voor een aantal gefrustreerde PvdA-leden de emmer na jaren van spanning liet overlopen en uiteindelijk leidde tot de oprichting van DS'70. Het PAK streven was overduidelijk een manifestatie van de koers die Nieuw Links met de PvdA voor ogen had. Bijna tegelijkertijd vond er ook op landelijk niveau een scheuring op de rechtervleugel plaats, die in direct verband kan worden gebracht met het conflict tussen Nieuw Links en het Democratisch Appél.¹⁰¹ De nieuwe partij wist deze frustratie over de koers van de PvdA niet direct naar de kiezer over te brengen getuige de teleurstellende resultaten van DS'70 bij de gemeenteraadsverkiezingen van 1970. Voor aansprekende resultaten bij de stembus was het nodig om uit een ander vaatje te tappen. Met de komst van Drees, en in mindere mate Berger, kreeg de partij een duidelijker profiel voor de kiezer, meer aandacht in de media en de broodnodige populariteitsimpuls, waarmee het succes bij landelijke verkiezingen van 1971 werd gefaciliteerd.

De spanningen en conflicten binnen het PAK streven waren vaak ideologisch van aard: zittende raadsleden voelden zich niet thuis in gedwongen samenwerking met een radicalere partij als de PSP. Daarnaast was menig raadslid bang dat door de toenemende invloed van Nieuw Links, de PSP en PPR hun eigen zetel ter discussie kon komen te staan.¹⁰² Een conflict in de gemeenteraad in Eindhoven liep uit op een afsplitsing van raadsleden die zich samenvoegden in een nieuwe partij. Op 27 januari 1970 verklaarde wethouder A. van Stuyvenberg samen met vijftien andere leden van de PvdA, waaronder de gehele PvdA-fractie van de gemeente Eindhoven, over te gaan tot de oprichting van een nieuwe politieke partij genaamd Democratisch-Socialisten '70. Met een nieuwe partij wilden zij participeren in de gemeenteraadsverkiezingen van april 1970. Volgens de beginselverklaring werd zij opgericht omdat de politieke partij het juiste en noodzakelijke middel was om maatschappelijke inzichten en overtuigingen tot gelding te brengen.¹⁰³

De beginselverklaring verschaft een inkijkje in de identiteit en positiebepaling die DS'70 voor ogen had en de accenten waarop men zich probeerde te onderscheiden van de reeds bestaande politieke orde. Het document begon met een betoog omtrent de gekozen naam 'Democratisch Socialisten' 70'. Deze naam was gekozen omdat hierin volgens de partij de democratische socialistische en eigentijdse beginselen het

¹⁰¹ Vingerling en Schouten, *Democratisch Socialisten '70*, 92-93 en Van Praag, *Strategie en illusie*, 56-59.

¹⁰² Van Praag, *Strategie en illusie*, 73.

¹⁰³ Beginselverklaring DS'70 (1970), DNPP, 3.

beste tot uiting kwamen, die de partij 'in geen der bestaande partijen in voldoende mate terug vindt'. De beginselverklaring onderstreepte het democratisch karakter van de partij door te wijzen naar de opvattingen die men had over de ideale samenleving, gebaseerd op de rechten van de mens, verdraagzaamheid en persoonlijke vrijheid. Ook verwees de beginselverklaring naar het staatkundig bestel waar burgers de 'voortdurende mogelijkheid' moeten hebben tot verschillende vormen van participatie en het regeringsstelsel, waar vertegenwoordigers volgens de partij worden geacht 'besluitvaardig' op te treden om de democratie te beschermen. Het socialistische element bestond uit haar visie op de maatschappij en het economisch bestel. Het welzijn van de gemeenschap was belangrijker dan 'economische drijfveren'. Terwijl het eigentijdse element naar voren kwam in het feit dat de partij rekening houdt met de verschillen die bestaan tussen maatschappij in 1970 en de periode waarin de 'idealen van de democratie en socialisme vorm kregen' en lering wilde trekken uit de gebeurtenissen die tot deze verschillen hadden geleid.¹⁰⁴ Verder zag de partij samenwerken als een noodzaak met als kanttekening dat men alleen kan samenwerken met partijen indien men, naar eigen inzicht zo stappen in de goede richting zet ten opzichte van de eigen beginselen.

Verdere positiebepaling volgde in de beginselverklaring door afwijzing en kritiek op de bestaande politieke orde van Nederland. In eerste instantie formuleerde DS'70 een afkeuring van verschillende vormen van politiek die in Nederland niet veel (directe) steun ontvingen zoals 'rechtse diktatoriale strevingen', 'ondemocratisch socialisme' en 'anarchistische strevingen welke nooit tot iets anders dan tot vernielingen en ontwrichting hebben geleid'.¹⁰⁵ Vervolgens kwamen de andere Nederlandse politieke partijen aan bod. Zo vertoonde de PvdA 'tegenwoordig te veel anarchistische, anti-parlementaire en irreëel-pacifistische strevingen'. Verder nam DS'70 duidelijk stelling tegen het 'avonturierende' PAK, het 'opportunistische' D'66 en de koers van confessionele en liberale regeringspartijen.¹⁰⁶ Twee weken later vond op 14 februari 1970 het officiële oprichtingscongres van DS'70 plaats in de RAI, een symbolisch gekozen locatie waar de PvdA 24 jaar eerder was opgericht als opvolger van de SDAP. De afsplitsing van DS'70 betrof geen spontane actie van een ontevreden lokale afdeling. Van Stuyvenberg, oud lid van het appèl en de belangrijkste architect achter de oprichting van DS'70, had al maanden van tevoren contacten gelegd met andere ontevreden lokale PvdA-afdelingen over de oprichting van een nieuwe partij en het delen van de campagnekosten bij de aankomende gemeenteraadsverkiezingen.¹⁰⁷

¹⁰⁴ Beginselverklaring van DS' 70 (1970), DNPP, 1.

¹⁰⁵ De enige politieke partij in Nederland die een van deze vormen van politiek aanhing, in dit geval 'ondemocratisch socialisme' was de C.P.N. Dit werd bij de positieverklaring verder becommentarieerd: "de partij verwerpt daarbij met kracht de keus voor een totalitaire partijstaat, die de C.P.N. maakt, zie DS'70, Beginselverklaring van de politieke partij Democratisch Socialisten '70 (1970) 3.

¹⁰⁶ DS'70, Beginselverklaring van de politieke partij Democratisch Socialisten '70 (1970), DNPP, 1-3 en Vingerling en Schouten, *Democratisch Socialisten '70*, 118.

¹⁰⁷ Vingerling en Schouten, *Democratisch Socialisten'70*, 120.

DS'70 en het democratisch Appèl: een onafwendbaar huwelijk

De oprichters van DS'70 trachtten in eerste instantie bewust een bepaalde afstand te bewaren tot het Democratisch Appèl. Vingerling en Schouten beweren dat van Stuyvenberg en het oprichtingsbestuur deze afstand wilden scheppen vanwege het zure verliezers imago van het appèl in de media.¹⁰⁸ Geen enkele nieuwe partij zou zichzelf met een dergelijk beschadigde groep willen associëren. Drees jr. geeft in zijn autobiografie een andere lezing van de keuze tot afstand: volgens hem was hieraan vooral het eenzijdige programma van het appèl debet.¹⁰⁹ Het punt van Drees jr. snijdt houdt: het appèl was inderdaad vooral gericht op het geven van tegengas voor de radicale plannen van Nieuw Links. Op waarschuwingen voor het 'destructieve' beleid van Nieuw Links na hadden zij zelf weinig programmatische bijdragen aan de PvdA. Andersom zag het Democratisch Appèl voor zichzelf wel een belangrijke rol weggelegd als 'mogelijk coördinator van de uittredende groepen'. Al snel bleek dat het voor DS'70 schier onmogelijk was om afstand te behouden tot het appèl.

Zo kwam DS'70 op 12 maart 1970 bijeen in Capelle, de woonplaats van H. Pors, een van de belangrijkste voortrekkers van het Democratisch Appèl. De partij gebruikte de bijeenkomst in Capelle, de eerste na het oprichtingscongres, om de verschillen tussen DS'70 en de PvdA te benadrukken.¹¹⁰ Bij de oprichting van DS'70 als landelijke partij, op 4 april in Den Dolder, waren bijna alle leden van het appèl ondertussen overgelopen naar DS'70.¹¹¹ Op deze bijeenkomst besloot DS'70 om definitief mee te doen aan de landelijke verkiezingen van 1971. Van Stuyvenberg benadrukte in een interview met *de Haagse Post* dat de interne strijd binnen de PvdA nu voorgoed gestreden was: de PvdA was de partij geworden van Nieuw Links. Daarom was het tijd voor een eigen partij. Verschillende media becommentarieerden dat rond DS'70 nog steeds een negatief sentiment hing: men was door Nieuw Links uit de partij gedrukt. De nieuwe partij bestond uit een generatie mopperende en teleurgestelde ex PvdA-leden, die slechts verbonden waren in hun afkeer voor Nieuw Links.¹¹²

Niet alleen op lokaal, maar ook op landelijk niveau vond in 1970 een afscheiding op de rechtvleugel van de PvdA plaats. Frans Goedhart, een van de hoofdrolspelers binnen het Democratisch Appèl, besloot naar aanleiding van een conflict over het buitenlandbeleid uit de partij te treden. Goedhart week af van het partijstandpunt en weigerde de Amerikaanse inval in Cambodja te veroordelen. In zijn kielzog nam Goedhart Kamerleden W.J. Schuitemaker en Phia van Veenendaal-Van Meggelen mee.¹¹³ Op 13 mei 1970 sloten zij zich alle drie aan bij DS'70. In hun ontslagbrief aan het PvdA-bestuur gaven zij aan dat zij zich niet konden vinden in de structurele veranderingen binnen de PvdA sinds de opkomst van Nieuw Links. Goedhart had reeds in 1969 in *het Parool* een oproep gedaan tot een scheiding der geesten binnen de PvdA.

¹⁰⁸ Vingerling en Schouten, *Democratisch Socialisten '70*, 118.

¹⁰⁹ W. Drees, *De nagelaten autobiografie*, 218.

¹¹⁰ Vingerling en Schouten, *Democratisch Socialisten '70*, 119.

¹¹¹ W. Drees, *De nagelaten autobiografie*, 159 en Van Praag, *Strategie en illusie*, 69.

¹¹² Vingerling en Schouten, *Democratisch Socialisten '70*, 114-120.

¹¹³ W. Drees, *Gespiegeld in de tijd. De nagelaten autobiografie*, 159.

Partijvoorzitter den Uyl had om deze reden het verlies van Goedhart ingecalculleerd.¹¹⁴ Goedhart gaf bij zijn afscheidsrede van de landelijke politiek, tijdens het landelijke verkiezingscongres van DS'70 op 8 februari 1971, Den Uyl nog een veeg uit de pan door hem te typeren als een 'schijnleider die slechts bij de gratie van Nieuw Links de boel mag aanvoeren'.¹¹⁵ De toevoeging van de Groep-Goedhart aan DS'70 had als gevolg dat de partij, slechts 3 maanden na haar oprichting, vertegenwoordiging had op landelijk niveau. De toevoeging van de Groep-Goedhart betekende verder een concrete connectie tussen het Democratisch Appél en DS'70 en recht voor DS'70 op politieke zendtijd, iets wat later tijdens de verkiezingscampagne zeer van pas zou blijken te komen.¹¹⁶

Bij het uittreden van Van Veenendaal-Van Meggelen speelde Drees sr. een onduidelijke maar toch noemenswaardige rol. Voor het aanvaarden van haar Kamerzetel kwam van Veenendaal bij de oude Drees, die haar op het hart drukte om de zetel te aanvaarden en te proberen de PvdA in 'rationeel' vaarwater terug te krijgen. Indien dat niet mogelijk was leek het hem verstandig dat zij overstapte naar de partij die 'op een redelijke en verstandige wijze vanuit het beginsel politiek wil bedrijven in het belang van de gehele Nederlandse bevolking'. Zo wist DS'70 zich door drie leden vertegenwoordigd in de Tweede Kamer voor de verkiezingen van 1971.

Het percentage overstappers onder PvdA-leden viel nochtans mee: slechts één procent vertrok in 1970 naar DS'70.¹¹⁷ Dit percentage was wel aanzienlijk hoger in gemeentes waar op lokaal niveau conflicten hadden plaatsgevonden. Zo bestond de kernconcentratie van DS'70 leden uit lokale PvdA-leden van de afdelingen Eindhoven, Zeist, Leiden, Rotterdam, Apeldoorn en Gorinchem, aangevuld met de leden van het Democratisch Appél. Zij vonden elkaar in hun aversie tegen de overheersende theorie en praktijk van Nieuw-Links en voelden zich in de steek gelaten door het partijbestuur, die zich liet leiden door het 'te intellectualistische' Nieuw Links. Ook een aantal socialisten van Joodse afkomst sloot zich aan bij DS'70 vanwege de afnemende steun voor Israël binnen de PvdA.¹¹⁸

De zoektocht naar een boegbeeld

Na het oprichtingscongres ging het partijbestuur op zoek naar een gezicht voor DS'70 tijdens de landelijke verkiezingen van 1971. Een commissie bestaande uit van Veenendaal, van Stuijvenberg en Goedhart nam deze taak op zich.¹¹⁹ De teleurstellende resultaten bij de gemeenteraadsverkiezingen toonden voor het partijbestuur de noodzakelijkheid aan van een nieuw imponerend boegbeeld, slechts in Eindhoven, Gorcum en Zeist behaalde DS'70 twee zetels, terwijl in een paar andere plaatsen een enkele zetel werd behaald.¹²⁰

¹¹⁴ Van Praag, *Strategie en illusie*, 69,73.

¹¹⁵ Vingerling en Schouten, *Democratisch Socialisten'70*, 124.

¹¹⁶ W. Drees, *De nagelaten autobiografie*, 167.

¹¹⁷ *Ibidem.*, 159.

¹¹⁸ Vingerling en Schouten, *Democratisch Socialisten'70*, 117-118.

¹¹⁹ De samenstelling van deze commissie is gehaald uit een nieuwsartikel van de Telegraaf op 6 januari 1971 over de kandidaatstelling van Willem Drees jr.

¹²⁰ W. Drees, *Gespiegeld in de tijd. De nagelaten autobiografie*, 156.

Het was toch tamelijk problematisch voor de partij dat alleen in gemeenten waar men reeds in het bestuur zat zetels waren behaald. DS'70 wist het electoraat nog niet in grote getale te mobiliseren met haar onvrede over de sociaaldemocratische koers van de PvdA. Het partijbestuur polste als eerste kandidaat de burgemeester van Groningen J.J.A. Berger: zijn politieke en bestuurlijke ervaring, sociaaldemocratische achtergrond en charismatisch spreektalent maakten hem volgens de commissie tot de ideale kandidaat voor het lijsttrekkerschap van DS'70. Berger weigerde het lijsttrekkerschap op zich te nemen, hoewel hij enkele maanden later wel lid werd van DS'70 en de derde plek op de kandidatenlijst opeiste. Na de landelijke verkiezingen werd hij zelfs verkozen tot (vervangend) fractievoorzitter. Na Berger kwam het partijbestuur, onder leiding van van Stuyvenberg en Goedhart, in September 1970 uit bij W. Drees jr. na eerst korte tijd nog Phia van Veenendaal-Mechelen te hebben overwogen. Goedhart had in een eerder stadium al laten weten niet meer een rol in de (landelijke) politiek te ambiëren.¹²¹ Naast Drees, die het lijsttrekkerschap volgens eigen overlevering bijna onmiddellijk accepteerde, werden verder geen andere kandidaten serieus overwogen.¹²²

Willem Drees jr. (1922-1988) draagt in zijn autobiografie aan dat het partijbestuur bij hem was uitgekomen vanwege zijn PvdA-verleden en financieel-economische expertise. Zo was Drees tussen 1946 en 1970 lid geweest van de PvdA. Pas bij het accepteren van het lijsttrekkerschap schreef hij zich definitief uit. In zijn tijd bij de PvdA was hij ook lid van de Wiardi Beckman stichting, het wetenschappelijke bureau van de partij en in de jaren '50 en '60 had hij een aantal jaar aan het hoofd gestaan van de lokale afdeling Den Haag. Midden jaren '60 staakte Drees zijn actieve werkzaamheden binnen de PvdA vanwege zijn werk op het ministerie van Financiën, waar hij eerst werkzaam was als directeur Rijksbegroting tussen 1956 en 1959 en nadien fungeerde als Thesaurier-Generaal (1969-1971), de hoogste ambtelijke positie van het ministerie. Tevens bevond Drees zich in academische kringen door zijn hoogleraarschap openbare financiën aan de Economische Hogeschool van Rotterdam.¹²³ Het partijbestuur was overtuigd dat lijsttrekker Drees het mogelijk kon maken dat een 'brokje van de PvdA-kiezers' de weg zou vinden naar een partij die veel weg had van de oude Partij van de Arbeid voor 1967.¹²⁴ Drees zelf vond voor het aanvaarden van het lijsttrekkerschap overeenstemming tussen de beginselen van DS'70, het verkiezingsprogramma en zijn eigen denkbeelden het belangrijkste. Als logisch gevolg van zijn kandidaatstelling moest Drees zijn rol als Thesaurier-generaal op het ministerie van Financiën opgeven. Grapperhaus, KVP staatssecretaris van Financiën, noemde dit vertrek in de *NRC Handelsblad* "zonder twijfel een groot verlies voor het departement".¹²⁵ Grapperhaus roemde het grote offer en risico dat Drees nam met zijn lijsttrekkerschap omwille van zijn politieke idealen: een baan in de politiek betekende namelijk een ongewisse toekomst inclusief lager honorarium.

Uit de PvdA-hoek kwam kritiek op het kandidaat-lijsttrekkerschap van Drees jr. van oud Tweede

¹²¹ De Telegraaf, 6 januari 1971.

¹²² Vingerling en Schouten, *Democratisch Socialisten*, 120-121 en W. Drees, *Gespiegeld in de tijd*, 160-161.

¹²³ W. Drees, *De nagelaten autobiografie*, 156.

¹²⁴ De uitspraak over een 'brokje van de PvdA-kiezers' is afkomstig Schuitemaker zie W. Drees, *Gespiegeld in de tijd. De nagelaten autobiografie*, 161.

¹²⁵ NRC Handelsblad, 8 januari 1971.

Kamer fractievoorzitter J.A.W. Burger. In het huisblad van de PvdA *Socialisme en Democratie* vroeg Burger zich retorisch af wat DS'70 nu eigenlijk aan het Nederlandse volk te bieden had. De aanstelling van Drees was "voorshands niet veel meer dan een lesje in misbruik van een beroemde naam".¹²⁶ PvdA voorzitter Anne Vondeling was milder in zijn oordeel en noemde Drees jr. een 'Dark horse', maar vond de aanvaarding van het lijsttrekkerschap niet erg elegant.¹²⁷ Van Stuijvenberg heeft altijd volgehouden dat het niet alleen maar draaide om de naam van Drees. In een interview begin jaren '90 verklaarde Van Stuijvenberg de keuze voor Drees als volgt: "En waarom Drees? Niet alleen de naam natuurlijk. Als je nu iemand wilde hebben waarvan je zegt, die representeert nou DS'70, dat wil zeggen zaken analyseren, alternatieven bekijken, afwegen, niks vergeten, dan ging het hier haast om de personificatie van de partij. Dit was zozeer wat we wensten tegenover de leuze, dit was het integrerend denken, het consistent denken, het afwegen."¹²⁸ Ook Goedhart zag in Drees jr. de persoon door wie "een stuk van de solide en constructieve oud Drees-traditie thans op moderne wijze nieuw leven gegeven zal worden."

Van Stuijvenberg en Goedhart bevestigen hier dat de sociaaldemocratie volgens de Drees-traditie, de partijpolitieke lijn van DS'70 was, hoewel de Drees-traditie of typering hiervan niet expliciet genoemd wordt in de beginselverklaring van de partij. Schikhof is van mening dat het eerder andersom het geval was: de komst van Drees als lijsttrekker betekende dat DS'70 nu, vanaf dat moment de politiek van Drees (jr.) was, al zag Drees zelf het als een overeenkomst tussen partij en lijsttrekker. Drees benadrukte telkens wanneer zijn naam en afkomst werden aangehaald dat mensen niet op hem moesten stemmen vanwege zijn persoon maar wegens het program: "Doorslaggevend moet het karakter van de partij zijn, constructief links. Op de plaats die de PvdA innam in de jaren vijftig."¹²⁹

Met de kandidaatstelling van Drees en toevoeging van Berger aan de partij stegen de reputatie, expertise, populariteit en aandacht voor DS'70 aanzienlijk. Drees en Berger hadden allebei op hoog niveau ervaring met het besturen van Nederland op een verantwoordelijke positie en waren beide verantwoordelijk geweest voor een omvangrijke bestuurlijke organisatie. Berger was gekopt en gemazeld in de lokale politiek als Burgermeester van Groningen, terwijl Drees een behoorlijk aanzien genoot op het ministerie van Financiën. Door het aantrekken van deze twee ervaren bestuurders werd het belang van de partij naar de politiek en het publiek toe vergroot. De partij bestond nu niet langer slechts uit een aantal recalcitrante PvdA'ers, die alleen verbonden waren in hun afkeer voor Nieuw Links. Niet langer werden slechts negatieve sentimenten aangesproken wanneer DS'70 de aandacht trok. Op 30 januari 1970 werd Drees, zonder tegenkandidaat, definitief verkozen tot de lijsttrekker van DS'70. De gevolgen waren meteen te zien in de peilingen: voor januari 1971 plaatste het NIPO DS'70 tussen de 0 en 1 procent, terwijl na de introductie van

¹²⁶ Vingerling en Schouten, *Democratisch Socialisten '70*, 120-121.

¹²⁷ NRC Handelsblad, 8 januari 1971.

¹²⁸ Deze quote komt uit een gesprek tussen Van Stuijvenberg, Vingerling en Schouten zie, Vingerling en Schouten, *Democratisch Socialisten '70* 120-121.

¹²⁹ De Tijd, 9 januari 1971.

Drees een directe stijging zichtbaar was richting 3 á 4 procent.¹³⁰ Zo sprak Hans van Mierlo, lijsttrekker van D'66, openlijk uit dat hij zelfs bang was dat DS'70 'op de excentrische plek van D'66 gaat zitten', wat grote betekenis zou kunnen hebben voor de slagkracht van D'66, refererend aan het verrassende succes van D'66 als politieke outsider vier jaar eerder.¹³¹

De presentatie van Drees jr.

Op 8 januari 1971 presenteerde het algemeen dagelijks bestuur Willem Drees Jr. als nieuwe kandidaat-lijsttrekker. In de media was de komst van Drees al een paar weken onderwerp van gesprek: Drees ontkende in deze periode ook niet dat hij was benaderd. Van Stuijvenberg verklaarde achteraf dat met de komst van Drees jr. DS'70 'een serieuze partij' werd waar men voorheen had gemodderd in de marge. Drees had geen concurrenten voor het lijsttrekkerschap: niemand binnen DS'70 stelde zich kandidaat. De partij had met de deskundige en degelijke Drees eindelijk een uithangbord en toonde nu haar *ware* gezicht: de deskundige en degelijke Drees.¹³² Het belangrijkste gevolg was dat de partij nu aanzienlijk meer aandacht in de pers ontving.

Op de persconferentie van de kandidaatstelling kondigde hij aan van DS'70 een progressieve en constructieve doorbraakpartij te willen maken.¹³³ Het creëren van een doorbraakpartij in het Nederlandse politieke landschap was lange tijd een proefballon van de PvdA geweest. Drees benadrukte dat het voor de PvdA niet meer mogelijk was om te fungeren als doorbraakpartij door de opkomst en heerschappij van Nieuw Links. Opvallend genoeg bleef verdere kritiek van Drees op de PvdA tijdens de persconferentie beperkt. Voor de PvdA werd DS'70 met de toevoeging van Drees wel een serieuze electorale bedreiging. Zij hadden nu niet meer te maken met slechts wat tweederangs partijprominenten en ontevreden lokale bestuurders.¹³⁴ Drees richtte zijn pijlen echter direct op de andere traditionele politieke partijen uit het confessionele midden, die volgens hem de voornaamste oorzaak waren dat 'Nederland altijd vijftig jaar achterliep'. Het doel van DS'70 was om de macht van de KVP, ARP en CHU te doorbreken. Ook de andere regeringspartij VVD ontving direct een verwijt van Drees: de liberalen hadden het namelijk nagelaten om de overheidsuitgaven onder controle te houden. Deze beschuldiging maakte indruk uit de mond van een hoogleraar openbare financiën en Thesaurier-generaal. De toon van het debat was hier door Drees meteen gezet. Hij richtte zich op een 'nieuw' onderwerp, waar hijzelf veel expertise over bezat in vergelijking met andere politici. De overheidsuitgaven waren vanaf de persconferentie van Drees een verkiezingsthema. Voor Drees en DS'70 waren de problematische overheidsuitgaven een mogelijkheid om zichzelf te

¹³⁰ M. Schikhof, 'Opkomst, ontvangst en 'uitburgering' van een nieuwe partij en nieuwe politicus. DS'70 en Wim Drees jr.' in *Jaarboek parlementaire geschiedenis 2002*, 29-38.

¹³¹ Van Praag, *Strategie en illusie*, 84.

¹³² J.W. Brouwer, 'Hergroepering der partijen?' in J. van Merrienboer en Carla van Baalen (ed.), *Parlementaire geschiedenis van Nederland na 1945*, Deel 9, Polarisatie en hoogconjunctuur. Het kabinet-De Jong 1967-1971 (Amsterdam 2013) 59-79, aldaar 78.

¹³³ M. Schikhof, 'DS'70 en Wim Drees jr.' in *Jaarboek parlementaire geschiedenis*, 29-38.

¹³⁴ Van Praag, *Strategie en illusie*, 84.

associëren met een thema en een meer diepgaande politieke identiteit te vormen. KVP voorzitter van der Stee voelde zich geroepen meteen te reageren op het lijsttrekkerschap van Drees. Van der Stee meende Drees alleen te kennen als een zeer bekwaam ambtenaar maar maakte meteen van de mogelijkheid gebruik om te reageren op de beschuldigingen van Drees door de belastingplannen van DS'70 te bekritisieren: verzwaring van de belastingdruk zoals de KVP voor stond was volgens van der Stee niet te vermijden.¹³⁵

De komst van Drees was voor DS'70 een instrument om de vorming van haar identiteit meer zelf in handen te krijgen met het nadruk leggen op de taak en financiën van de overheid. Door het aanboren van de toegenomen overheidsuitgaven als verkiezingsthema kon DS'70 zich ook duidelijker afzetten van de PvdA, omdat de PvdA zich niet profileerde op dit thema. DS'70 koos vanaf het eerste moment voor een strategie waarbij de aandacht werd gericht op de heersende regeringspartijen en het functioneren van de overheid. Het beheer van de overheidsfinanciën zou zich ontwikkelen tot een belangrijk thema in de verkiezingscampagne van 1971 wat zeker niet in het nadeel van Drees was. Zo bouwde Drees jr. in de verkiezingscampagne voort op de al aanwezige naam en reputatie van zijn vader en voegde hier zijn eigen financieel-economische expertise aan toe, waarop andere politici in onvoldoende mate een antwoord hadden.¹³⁶

Het eerste publieke en grootschalige evenement en tevens startschot voor de verkiezingscampagne was het verkiezingscongres van 6 tot 8 februari 1971. Op het congres stond de presentatie van het verkiezingsprogramma centraal, waarover de leden mochten stemmen. Verder was het congres de plaats van de eerste redevoering van Drees, een presentatie van het vernieuwde 'Dreessocialisme'. Drees presenteerde zich aan de leden als een sobere doch deskundige ambtenaar, die weinig met de koers van het appèl te maken wilde hebben en veel nadruk legde op het sociaaleconomische verhaal.¹³⁷

Het partijbestuur koos bewust voor een verkiezingsprogramma van beknopt formaat: met slechts zes pagina's had het programma meer weg van een pamflet. Het verkiezingsprogramma was compact gehouden omdat het bedoeld was voor grootschalige verspreiding en consumptie onder het electoraat. Het programma werd verspreid inclusief de 3 pagina lange beginselverklaring van een jaar eerder. De eerste pagina van het verkiezingsprogramma bestond uit een opsomming van de punten die voor DS'70 centraal stonden in de politiek: de parlementaire democratie, sociale gerichtheid, het ruimtelijk beleid en de persoonlijke financiële speelruimte. Het grootste probleem van Nederland voor de komende jaren was de volkshuisvesting. De overige vijf pagina's van het verkiezingsprogramma bestonden uit vijftien kopjes met verschillende thema's. Bij elk thema was dikgedrukt commentaar te vinden waarin de centrale tendens van DS'70 uit de doeken werd gedaan, opdat de kiezer in een enkel aantal zinnen de positiebepaling van DS'70 kon vinden. Opvallend is dat in het voorgestelde verkiezingsprogramma in eerste instantie geen letter aandacht was voor het buitenlandbeleid van DS'70.¹³⁸ Volgens Drees was deze keuze gemaakt om het

¹³⁵ NRC Handelsblad, 8 januari 1971.

¹³⁶ M. Schikhof, 'DS'70 en Wim Drees jr.' in *Jaarboek parlementaire geschiedenis*, 29-38.

¹³⁷ W. Drees, *Gespiegeld in de tijd. De nagelaten autobiografie*, 163-168.

¹³⁸ Democratisch Socialisten '70, 'Verkiezingsprogram 1971', DNPP.

verschil met het Democratisch appél te benadrukken. Bovendien had Drees de overtuiging dat “vrijwel geen kiezer boven de 25 jaar” geïnteresseerd was in het buitenlandbeleid.¹³⁹ De leden, inclusief het opgeheven appél, protesteerden echter tegen deze keuze van het partijbestuur en wisten een buitenlandparagraaf af te dwingen.

Na de acceptatie van het verkiezingsprogramma presenteerde Drees zich aan de leden met een redevoering genaamd ‘*taken van de sociaal-democratie in de jaren zeventig*’ als toelichting op het partijprogramma. In een twee uur durende redevoering zette Drees met behulp van het verkiezingsprogramma zijn visie op DS’70 en de sociaaldemocratie uiteen. Wegens de lange lengte van deze redevoering werd het college in de pers omschreven als een college van dr. Drees, die sprak met ‘Castroiaanse onvermoeibaarheid’. De redevoering voor de leden van DS’70 vormt een scherp contrast met de korte lengte van het verkiezingsprogramma. Voor de kiezer was een korte boodschap het devies, terwijl de leden een gedetailleerde analyse en visie ontvingen van hun lijsttrekker. De redevoering was een uitgebreide positiebepaling van de partij zonder directe verwijzingen naar andere politieke partijen.¹⁴⁰

Het karakter van redevoering was deskundig, constructief en ingehouden. Zo was er geen sprake van een klaagzang over de status van de Nederlandse politiek met DS’70 als mogelijke messias voor de burger. Drees benadrukte dat de toestand van Nederland niet verontrustend was, maar waarschuwde wel dat een aantal zaken verwaarloosd waren de laatste jaren. Zijn eigen expertisegebied, de sociaal-financieel-economische zaken, waren volgens Drees een ondergeschoven kindje in de Nederlandse politiek. Het economische beleid van het zittende kabinet-De Jong werd gekraakt. Het had hoge inflatie onvermijdelijk gemaakt. Verder wees Drees ook naar de subsidiekraan van de overheid die in recente jaren te ver open was gegaan: “het conservatief, onkritisch voortzetten van bestaande subsidies, jaar in jaar uit, zonder verslaglegging, zonder onderzoek, dat is onjuist.”¹⁴¹ Vervolgens generaliseerde hij deze observatie naar de houding van de overheid omtrent haar uitgaven: kritische toetsing van de zin en omvang van overheidsuitgaven was dringend geboden. Tegelijkertijd introduceerde Drees hier het profijtbeginsel: het aanbrenge van een heffing op schaarse goederen bij de gebruiker die er voordeel van had. De leidraad van het sociaal-financieel-economische verhaal van Drees was dat de overheid een soberder beleid moest voeren met minder uitgaven en meer aandacht voor haar kerntaak, wat ook zou zorgen voor een afname van de bureaucratie.¹⁴²

Naast aandacht voor zijn expertisegebied besteedde Drees ook ruimschoots aandacht aan functioneren van de parlementaire democratie. De regering had haar beleid te veel laten vormen door buitenparlementaire acties met een kortzichtige visie op de toekomst als gevolg. Het bestaan en voeren van

¹³⁹ W. Drees, *Gespiegeld in de tijd. De nagelaten autobiografie*, 163.

¹⁴⁰ Het complete transcript van de redevoering is onvindbaar. Aan de hand van de belangrijkste excerpten die te vinden zijn in de autobiografie van Drees is de rode lijn gereconstrueerd. Derhalve dient de analyse van de toespraak vooral als impressie van Drees zijn presentatie richting de partij, zie W. Drees, ‘Gespiegeld in de tijd’, 164-168 voor uittreksels van de speech.

¹⁴¹ Drees, *De nagelaten autobiografie*, 166.

¹⁴² Vingerling en Schouten, *Democratisch Socialisten ’70*, 127 en Elzinga en Voerman, *Om de stembus*, 142-149.

buitenparlementaire acties was volgens Drees een goede zaak, maar deze acties mochten nooit zodanig als argument dienen voor beleid.¹⁴³ Het stuitte Drees tegen de borst dat de besluitvorming over subsidie vaak door ondemocratische protesten en ludieke acties onder druk werd gezet van buitenaf. De overheid moest niet toegeven aan intimidatie en personen die het recht in eigen handen namen, maar juist optreden tegen 'anti-parlementaire' acties met illegale hulpmethoden, een verwerpelijke vorm van protest. De harde anticommunistische positie van het appèl nam Drees niet over. In plaats daarvan prefereerde hij de toenaderingspolitiek van de West-Duitse premier Brandt en verzekerde: "DS'70 heeft alle sympathie voor het streven van Brandt om tot betere verhoudingen te komen met de landen in Oost-Europa die in de Tweede Wereldoorlog onder Hitlers bezetting zo zwaar hebben geleden. [...] Hoop op termijn, maar nu blijft waakzaamheid nodig."¹⁴⁴ In de verdere campagne besteedde Drees geen aandacht aan het buitenland.

Drees jr. borduurde met zijn presentatie en inhoud overduidelijk voort op de politiek en het reeds bestaande beeld van zijn vader: het geheel kwam sober en deskundig over met nadruk op sociaaleconomische zaken. Het geheel was slechts aangepast aan de ontwikkelingen en gebeurtenissen van zijn tijd. Met zijn eigen achtergrond wist Drees jr. wel een nieuwe dimensie toe te voegen aan het al bestaande 'image' rond Drees. Drees sr. profileerde zich ook op de sociaaleconomische thema's maar kon niet een vergelijkbare staat van dienst overleggen. Als hoogste ambtenaar van het ministerie van Financiën en hoogleraar was hij een belangrijke autoriteit op het gebied van overheidsuitgaven, wiens constructieve kritiek men niet zo maar even naast zich neer kon leggen. Vanaf zijn aantreden als lijsttrekker kraakte en bekritiseerde Drees in detail het beleid van andere partijen ten aanzien van de overheidsfinanciën. Met name de VVD ontving veel kritiek en had moeite om de verwijten van Drees over de overheidsfinanciën, te weerleggen.

Dagblad *de Tijd* valt het op dat Drees niet voor niets een 'opgeheven vingertje heeft als het over financiën gaat'.¹⁴⁵ De NRC merkt op dat Drees ingewikkelde kwesties, waaronder zijn eigen gedetailleerde kritiek op het overheidsbeleid en voorgestelde specialistische oplossingen, helder en eenvoudig uit een kan zetten. Observaties die ook gedeeld worden door de Telegraaf wanneer zij Drees volgen op campagne.¹⁴⁶ De NRC noemt hem verder een onkreukbare intelligente, innemende en verdraagzame ambtenaar, die eigen ideeën had die hij vriendelijk, maar beslist naar voren brengt. Het maakt hem tot een geliefd docent. Wel twijfelen de Media bij monde van de NRC en de Telegraaf of Drees echt kan verwoorden wat kiezers voelen en denken. Zijn expertise en kunde hebben zich namelijk ontwikkeld in bestuurlijk overleg achter de schermen in studeerkamers en op het departement van financiën.¹⁴⁷

Op hetzelfde congres vond ook de afscheidsrede van Frans Goedhart plaats die in schril contrast stond met de manier waarop Drees zich had gepresenteerd. In een typerende donderrede hamerde

¹⁴³ Vingerling en Schouten, *Democratisch Socialisten '70*, 122-123.

¹⁴⁴ W. Drees, *Gespiegeld in zijn tijd*, 166-168.

¹⁴⁵ *De Tijd*, 9 januari 1971.

¹⁴⁶ *De Telegraaf*, 23 april 1971.

¹⁴⁷ NRC Handelsblad, 8 januari 1971 pagina 7.

Goedhart op de identiteit van DS'70 en liep hij hard van stapel tegen de politieke tegenstanders van de partij. DS'70 was de partij van de werknemers, de kleine man, die voor een krachtige sociale politiek was. De PvdA en confessionele partijen kregen een veeg uit de pan omdat zij belastingverhoging te snel als oplossing zagen voor elke vorm van sociaaleconomische problematiek. De VVD had haar belofte gebroken door te verzuimen in te grijpen. Ook was VVD-minister van Financiën Witteveen, ex-baas van Drees, er niet in geslaagd om de stijgende overheidsuitgaven te doen stoppen. DS'70 zou niet bang zijn 'om duidelijk uit te spreken waarop naar onze overtuiging miljoenen bespaard kon worden'. Goedhart sloot zijn donderrede af met complimenten aan Drees en Berger voor hun toetreding tot DS'70. Het feit dat Drees afstand had gedaan van een van de belangrijkste functies van het land om leiding te geven aan de partij viel volgens Goedhart alleen maar te prijzen.¹⁴⁸

Het partijbestuur probeerde afstand te creëren met het zure rechtse verliezers imago van het Democratisch appèl door het grotendeels afwezige buitenlandbeleid en afscheid van Goedhart uit de nationale politiek. Reeds in 1972 viel het Couwenberg op in *Modern Socialisme: achtergrond, ontwikkeling en perspectief* dat ondanks deze intenties DS'70 in de politieke praktijk nog steeds meer geassocieerd werd met de rechterzijde van het politieke krachtenveld.¹⁴⁹ De opvattingen en vooral de manier waarop de kernwaarden van de westerse democratie werden verdedigd was vergelijkbaar met de confessionele partijen en de VVD. Op het gebied van sociale zaken zat men meer op een lijn met de PvdA: met name door de nadruk in het verkiezingsprogramma op samenwerking met vakbonden en het maatschappelijk middenveld.¹⁵⁰ DS'70 laat zich daarom het beste typeren als een partij met sociaaldemocratische wortels en een 'liberale' kritiek op de overheid. Drees, toen hij gevraagd werd de partij te typeren, omschreef de partij als constructief links op de plek van de PvdA in de jaren '50.¹⁵¹ Een duidelijker verwijzing naar de politieke stijl en inhoud van zijn vader was niet mogelijk. In theorie had DS'70 een 'links' sociaaldemocratisch fundament, in haar expressie en imago behoorde de partij echter meer thuis bij de rechtse partijen door haar conservatieve mentaliteit en thematiek.¹⁵² Of zoals de Volkskrant in 1974 typeert: DS'70 zwabbert over de links-rechts lijn'.¹⁵³ Dit zou vooral op de lange termijn voor problemen zorgen, maar bij de eerste landelijke verkiezingen wist de partij zowel van links als van rechts zetels te veroveren. Drees verkreeg zijn zetelwinst ook liever "uit een andere hoek" refererend aan de regeringspartijen en liet in een interview in *de Volkskrant* weten dat het 'bepaald onze tactiek is om te wijzen op het falen van de confessionele partijen en

¹⁴⁸ Vingerling en Schouten, *Democratisch Socialisten*, 121-125.

¹⁴⁹ S.W. Couwenberg, *Modern socialisme: achtergrond, ontwikkeling en perspectief* (Alphen aan de Rijn 1972) 154.

¹⁵⁰ DS'70, 'verkiezingsprogramma 1971' (1971), DNPP.

¹⁵¹ De typering van DS'70 als constructieve partij wordt door Drees voor het eerst opgevoerd in *de Tijd*: dagblad voor Nederland 9 januari 1971, ongeveer een maand voor het partijcongres. In de rest van de campagne wordt deze typering vaak herhaald.

¹⁵² Vingerling en Schouten, *Democratisch Socialisten '70*, 92-93, 429.

¹⁵³ Typering van de Volkskrant is gehaald uit G. Voerman, 'Een geval van politiek schizofrenie. Het gespleten gedachtegoed van DS'70', *Jaarboek Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen 1990*. Voerman, G. (ed.). Groningen: Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen, 92-114 aldaar 92.

de VVD”, want de partij zag zichzelf wel als een partij van de linkervleugel.¹⁵⁴ Met zijn persoonlijke stijl en brede kritiek op de andere partijen liep Drees voorop in een ontwikkeling die later door bijna alle politici en partijen is overgenomen.

¹⁵⁴ Het interview in de Volkskrant wordt aangehaald door Van Praag zie Van Praag, *Strategie en illusie*, 93.

4 - De verkiezingscampagne van 1971

DS'70 was 'aanvankelijk als een rimpeling afgedaan', maar het was Drees die de partij 'van een nieuwe impuls voorzag', 'een verassend nieuw element waarmede tijdens de verkiezingen rekening moet worden gehouden' aldus de Telegraaf op 4 Februari 1971. Hij zou volgens het dagblad in staat zijn om bij een hele brede groep stemmen weg te trekken.¹⁵⁵ Op dezelfde dag nog pakte de Telegraaf verder uit door op de voorpagina in de bekende chocoladeletters te publiceren 'Drees is man van vertrouwen'. De krant van 4 februari is slechts één van de velen voorbeelden van het charmeoffensief van de Telegraaf rond de persoon van Drees tijdens de verkiezingscampagne. De indirecte steun van de Telegraaf valt ook te rijmen met het rechtse accent van DS'70 en Drees tijdens de verkiezingscampagne. De grote verkiezingsclash met de PvdA, de partij die vaak een sneer ontving van de Telegraaf, bleef echter uit.¹⁵⁶ Met hulp van de Telegraaf en de overheidsfinanciën oriënteerde DS'70 zich op de rechtse kiezer. Achteraf gezien bleek dat naast de 'Drees sociaaldemocraten' ook rechtse kiezers en masse vielen voor het verhaal van de vertrouwde Drees.

In de verkiezingscampagne van 1971 waren meerdere grote blokken van politieke partijen te onderscheiden. Aan de linkerkant van het politieke spectrum bevond zich het PAK. Gesteund door menig bekende Nederlander riepen zij tijdens de campagne meermaals via paginagrote kranten advertenties op om op de progressieve combinatie te stemmen. Op 16 april 1971 kondigden zij een schaduwkabinet naar brits model aan. Het schaduwkabinet stond in scherp contrast met het zittende kabinet van de meer conservatieve en rechtse partijen. Politiek gezien was het vernieuwend dat naast het PAK ook de confessionele partijen met een gedeeltelijk gemeenschappelijk urgentieprogramma kwamen. VVD waagde ook een poging om tot een stembusakkoord te komen met de confessionelen, maar slaagde hier niet in. DS'70 behoorde niet tot een van deze groeperingen en kon haar eigen koers bepalen: een kruistocht tegen bureaucratie en verspilling.¹⁵⁷ De media ervaarde de verkiezingscampagne van 1971 als weinig sensationeel. De shockerende poster van de PSP, waarop een naakte vrouw met een koe poseerde, was hierop een uitzondering.¹⁵⁸

Onder nieuwe politieke partijen valt een onderscheid te maken tussen partijen zonder wortels in de traditionele politiek zoals de PSP, die een nieuw electoraat mobiliseerden, en partijen als DS'70 die duidelijk hun wortels in reeds bestaande politieke partijen hebben. Politicoloog Thomas Rochon omschrijft partijen als DS'70 die zich op reeds gemobiliseerde delen van het electoraat richtten als uitdagers. Het uitdagende element van DS'70 en Drees was met name te zien hoe de partij zich positioneerde ten opzichte van de

¹⁵⁵ De Telegraaf, 4 februari 1971.

¹⁵⁶ Het uitblijven van de clash tussen PvdA en DS'70 en de steun van de Telegraaf voor DS'70 worden beide opgemerkt door Van Praag wanneer hij de verkiezingen van 1971 beschrijft vanuit het oogpunt van de PvdA zie Van Praag, *Strategie en illusie*, 93.

¹⁵⁷ D.J. Elzinga en G. Voerman, *Om de stembus. Verkiezingsaffiches 1918-1998*, 142-147.

¹⁵⁸ Elzinga en Voerman, *Om de stembus*, 142-149.

zittende 'rechtse' regeringspartijen.¹⁵⁹ Voor Drees was het een kernpunt dat de zittende regeringspartijen niet adequaat op de maatschappelijke ontwikkelingen reageerden. Het was bij deze kritiek onmogelijk om oppositiepartij PvdA te beschuldigen. De partij hield verder uiteraard wel vast aan het vertrouwde sociaaldemocratische Drees imago. Zo openbaarde DS'70 zich tijdens de campagne als een alternatief voor beide blokken.

De vraag blijft waarom DS'70 besloot zich breder en rechtser te oriënteren op de kiezer. Mogelijk was dit ingegeven door de recente ervaring van het 'mislukte' democratisch appèl: de noodzaak en drang om zich af te zetten en te onderscheiden in het landschap van de ontzuilende Nederlandse politiek en niet alleen te bestaan in reactie op het reilen en zeilen van de PvdA. In ieder geval is een duidelijk verschil waarneembaar met de gemeenteraadsverkiezingen van 1970 toen DS'70 zich inhoudelijk beperkte tot een kritiek van de sociaaldemocratie. Het teleurstellende resultaat in 1970 gaf mogelijk aanstoot tot bredere oriëntatie, omdat de sociaaldemocratische kritiek op korte termijn niet overtuigend genoeg was om het electoraat massaal te verleiden tot een stem op DS'70. Het feit dat DS'70 voor een breder publiek een bepaalde aantrekkingskracht had met haar liberale kritiek op de overheid is ook door Vingerling en Schouten waargenomen.¹⁶⁰ Ook van Praag viel het op dat DS'70 zich met name profileerde op vraagstukken die maar in beperkte mate aansloten op het sociaaldemocratische gedachtegoed van de PvdA, net als de 'hulp' van de Telegraaf die DS'70 ontving.¹⁶¹ Deze observaties zijn echter niet verder uitgediept in de aanwezige literatuur.

Drees sr. en de verkiezingscampagne van 1971

In de campagne is zichtbaar hoe Drees, tot genoegen van de PvdA, in debatten verzeild raakt met de regeringspartijen. DS'70 en Drees boezemde in eerste instantie namelijk de nodige angst in bij de partij. Drees had namelijk met succes leden gerekruteerd in de conservatieve vakbondskringen. De PvdA probeerde zo min mogelijk leden te verliezen en trachtte tegelijkertijd een gedeelte van de traditionele eigen aanhang terug te winnen zonder de confrontatie met DS'70 te zoeken. De strategie was daarom om de Democratisch Socialisten zoveel mogelijk te negeren. Concluderend valt vast te stellen dat de PvdA hier in geslaagd was. Grote botsingen tussen de lijsttrekkers en leden bleven uit, terwijl de PvdA een aanzienlijke verkiezingswinst boekte.

De wellicht verwachte botsing tussen rancuneuze leden van DS'70 met de PvdA bleef uit vanwege de persoon die onmogelijk kon kiezen tussen beide kampen: Drees sr.. Een vertrek van Drees sr.. was voor de PvdA de grootste mogelijkheid om in kort tijdsbestek veel kiezers te verliezen. De PvdA wilde daarom een confrontatie voorkomen waarbij Drees sr. gedwongen werd om te kiezen koste wat kost voorkomen. Indien deze confrontatie wel zou plaatsvinden zou de PvdA betogen dat DS'70 door zijn onafhankelijke opstelling van de sociaaldemocraten de confessionelen rugdekking verschafte in plaats van hen tot een duidelijke

¹⁵⁹ Rochon, 'Mobilizers and challengers: toward a theory of new party success', *International Political Science Review* 6 (4), New Political Parties (1985) 419-439.

¹⁶⁰ Vingerling en Schouten, Democratisch Socialisten '70, 429.

¹⁶¹ Van Praag, *Strategie en Illusie*, 93.

stellingname op financieel-economisch vlak te dwingen.¹⁶² Zo ver kwam het uiteindelijk niet en op het einde van de verkiezingscampagne in april was men binnen de PvdA 'de bedreiging DS'70' al bijna compleet vergeten.¹⁶³

Toch was de stemming binnen de PvdA over DS'70 in de eerste maanden van 1971 compleet anders. In de media ging het verhaal de rondte dat Drees sr. van plan was om zijn lidmaatschap van de PvdA op te zeggen. De PvdA kon niet met haar invloedrijke en voortdurend klagende erelid omgaan. Men was bang voor desastreuze gevolgen indien Drees zijn lidmaatschap zou opzeggen vlak voor de verkiezingen: hordes kiezers die Drees zouden volgen richting de partij van zijn zoon. De PvdA had slecht zicht op de hoeveelheid kiezers die zich niet konden vinden in de recente ontwikkelingen: ging het om een enkele zetel of om een aanzienlijk aantal? Zouden kiezers het durven om massaal een overstap te maken richting DS'70? Nu de ontzuiling aan de gang was leek niets te gek. Het aantal overgestapte leden viel mee, maar het zou voor de kiezer veel gemakkelijker zijn om een overstap te maken.¹⁶⁴

Dat Drees sr. zich totaal niet meer kon vinden in de koers van de PvdA was in 1971 geen geheim meer. Maar de introductie van Drees jr. wakkerde het vuurtje rond de ontevreden Drees sr. binnen de PvdA wel weer aan. Op 25 januari wist het *Vrije Volk* te melden dat Drees sr. weg wilde uit de PvdA. Desgevraagd liet Drees sr. weten niet uit te sluiten om de PvdA te verlaten: "Het is denkbaar dat ik zal uittreden. Maar voor mij die zolang en zo nauw verbonden is met de PvdA, zou dit wel een tragische stap zijn". Drees gebruikte, zo zou later blijken, zijn mogelijke uittreden met name als politiek middel. Drees jr. liet als reactie op de ontwikkelingen rond zijn vader in een interview in *de Tijd* weten: "ik vind dat hij zelf moet beslissen wat hij nu doet. Daar wil ik geen druk op uitoefenen".¹⁶⁵ Een dag later speculeerde *de Telegraaf* op de voorpagina over het mogelijke uittreden van Drees sr. met een artikel: "*Partij in rep en roer; stap Drees sr. uit PvdA?*". Volgens de krant die een relletje bij de PvdA nooit ongezien de revue liet passeren had Drees sr. de avond ervoor namelijk verklaard dat de resultaten op het aankomende partijcongres van de PvdA beslissend zouden zijn voor zijn uiteindelijke opstelling ten aanzien van zijn partijlidmaatschap. *De Telegraaf* wist ook te melden dat Drees sr. op het punt stond om over te stappen naar DS'70, een ontwikkeling die

¹⁶² Van Praag, *Strategie en illusie*, 92-95.

¹⁶³ *Ibidem.*, 92-95.

¹⁶⁴ Het is lastig om te achterhalen wat de precieze aantallen geregistreerde leden van DS'70 waren in 1971, nog lastiger is het achterhalen hoeveel leden van de PvdA precies overstapten naar DS'70. Het DNPP heeft alleen aantallen vanaf 1973 (3000) en geeft aan dat uit de periode ervoor alleen een schatting van PvdA-voorzitter Vondeling uit 1972 bestaat (ook 3000). Vingerling en Schouten/Van Praag menen dat ongeveer een enkel procent van de leden van de PvdA overstapten naar DS'70 zonder hierbij precieze aantallen of bronvermelding te gebruiken. Volgens het DNPP liep het aantal leden van de PvdA terug van 107.005 in 1969 naar 96.337 in 1971, waarbij de volgende verklaring wordt gegeven: "Hierin komt een duidelijke daling van het ledental na 1966 naar voren. Twee verklaringen zijn mogelijk voor dit verlies. In de eerste plaats had de PvdA, net als de andere politieke partijen te maken met de gevolgen van de toenemende individualisering en ontzuiling: het lidmaatschap van politieke partijen werd minder vanzelfsprekend. Daarnaast zal de opkomst van Nieuw Links en de methoden waarvan het zich bediende om in afdelingen de macht over te nemen, hebben bijgedragen aan het ledenverlies. Zo stapte in 1970 een aantal ontevreden partijleden uit de PvdA en richtten een nieuwe politieke partij op, Democratisch Socialisten'70 geheten." zie <http://dnpp.ub.rug.nl/dnpp/node/1878> en <http://dnpp.ub.rug.nl/dnpp/node/1291>

¹⁶⁵ *De Tijd*, 9 januari 1971.

uiteindelijk nooit plaats heeft gevonden.¹⁶⁶ Wel schonk Drees een jaar later eenmalig 10000 gulden aan DS'70 voor de campagne van 1972.¹⁶⁷

In de televisierubriek *Achter het Nieuws* somde Drees sr. een dag na het artikel van *de Telegraaf* nogmaals zijn bezwaren op waardoor hij overwoog te bedanken: het afwijzen van de KVP in ruil voor samenwerking via het PAK, de onrealistische en pacifistische opstelling van PAK-partner PSP omtrent defensie en de acceptatie van Nieuw Links als organisatie binnen de PvdA. Of hij de partij ging verlaten wist hij nog niet: het aankomend PvdA congres was daarvoor doorslaggevend. Als gevolg van de *Achter het Nieuws* uitzending ontstond nog een kleine rel. J. Scheps, een Drees adept binnen de PvdA, meende in *de Telegraaf* dat het gedeelte waarin Han Jacobs, de interviewer van *Achter het Nieuws*, en Drees het over DS'70 hadden bewust was weggeknipt. Jacobs meende dat deze keuze gemaakt was wegens tijdgebrek, maar volgens Scheps was dit klinkklare onzin: het waren namelijk slechts een paar zinnnetjes. Scheps wees in zijn brief naar de VARA als schuldige: zij wilden niet de aandacht richten op DS'70 en de verregaande sympathie van Drees richting deze partij.¹⁶⁸

Het partijbestuur van de PvdA liet weten bekend te zijn met de bezwaren van Drees sr.. In een verklaring gaf het bestuur aan dat een eventueel afscheid van Drees uit de PvdA een tragische vergissing zou zijn.¹⁶⁹ Drees zelf ontving in de dagen na zijn uitspraken in *Achter het Nieuws* veel reacties van partijgenoten die hem inhoudelijk steunden maar tegelijkertijd nadrukkelijk verzochten in de partij te blijven.¹⁷⁰ Voor het PvdA partijcongres schreven daarom 42 vooraanstaande leden in een brief aan de partijleiding van de PvdA dat het aankomend partijbestuur 'dusdanig moest worden samengesteld' dat 'de brede massa der partijgenoten vertrouwen kon hebben in het toekomstige beleid van de partij'. Verder was het noodzaak de hand te reiken naar de sociaaldemocraten van DS'70.

Op het 'doorslaggevende' congres van 4,5 en 6 februari vierde Drees zowel nederlagen als overwinningen. De anti-KVP motie verdween in de prullenbak, maar tegelijkertijd bevestigde het congres het PAK streven. Tot overmaat van ramp wist Nieuw Links een meerderheid in het partijbestuur te krijgen met Nieuw Links voorman Van der Louw als voorzitter. Na het congres lieten zeventien prominente partijleden van de PvdA, waaronder alle actieve ministers uit het laatste kabinet Drees, weten dat de PvdA 'heeft getoond, ook in haar congres van 4,5 en 6 februari, het enige politieke centrum te blijven dat krachtig genoeg was om leiding te geven aan een vernieuwing van de samenleving in democratische en socialistische zin'.¹⁷¹ Impliciet riepen zij aan Drees en zijn volgers op om de strijdbijl te begraven en zich te voegen naar de partijlijn.

De PvdA en de media bleven zich wel afvragen wat de gevolgen zouden zijn als Drees zijn lidmaatschap nu daadwerkelijk zou opzeggen en zich mogelijkerwijs zou uitspreken voor die 'andere'

¹⁶⁶ De Telegraaf, 26 januari 1971.

¹⁶⁷ Vingerling en Schouten, Democratisch Socialisten'70.

¹⁶⁸ De Telegraaf, 29 januari 1971.

¹⁶⁹ Van Praag, *Strategie en illusie*, 85.

¹⁷⁰ De Telegraaf, 29 januari 1971, pagina 3.

¹⁷¹ Van Praag, *Strategie en Illusie* 87-89.

sociaaldemocratische partij? Zoals PvdA prominent van Thijn memoreerde: “Drees was een begrip. Mensen stemden op de PvdA vanwege Drees.” Het was een thema waar de media rijkelijk garen bij spinden. Een verhaal vol met drama en emotie. De oude Drees die zijn levenswerk zag opgaan, terwijl de jonge deskundige Drees het werk van zijn vader bij een andere partij trachtte voort te zetten. De jonge Drees liet in een interview op 12 februari in *de Volkskrant* optekenen dat als DS’70 “door al die moeilijkheden in de PvdA twee zetels krijgt, dan zeg ik liever hou die zetels maar.” “Ik had echt graag een gematigder congres, een verstandiger partij gezien”, waarbij samenwerking via het PAK werd afgewezen en Nieuw Links niet als organisatie binnen de partij was geaccepteerd.¹⁷²

De grote door de media wellicht gehoopte confrontatie tussen de familie Drees en de PvdA bleef uit. PvdA partijvoorzitter Vondeling wist Drees over te halen om zijn lidmaatschap in ieder geval voort te zetten tot na de landelijke verkiezingen: “Ik hoop dat je niet bedankt, maar als het onontkoombaar is doe het dan alsjeblieft na de verkiezingen, dat is sportiever en sjieker”.¹⁷³ Den Uyl sloot een pact met Drees sr. om hem niet in de verkiezingsstrijd te betrekken.¹⁷⁴ Volgens Drees jr. schond Den Uyl deze herenafpraak door over de zaak te spreken in een interview in *het Parool*. De media bleef zich afvragen of Drees sr. zou stemmen op DS’70 of de PvdA. In een reactie op deze vraag liet Drees jr weten: “Laat hij dit zelf maar bekend maken. Niemand heeft het recht hem daartoe voortijdig te dwingen”. Volgens *de Telegraaf* was Drees sr. van plan om tijdens de verkiezingen te stemmen op DS’70 en na de verkiezingen uit de PvdA te treden. De geldigheid van de suggestie van *de Telegraaf* dat Drees op DS’70 heeft gestemd is vandaag de dag niet meer te achterhalen.¹⁷⁵ Feit blijft wel dat Drees een maand na de verkiezingen op 24 mei, samen met zijn vrouw, het lidmaatschap van de PvdA opzegde: “Na lange innerlijke tweestrijd ben ik tenslotte tot de overtuiging gekomen, dat ik, gegeven mijn kijk op de ontwikkeling van de Partij van de Arbeid, niet juist zou handelen door lid te blijven. Ik moet u dan ook helaas verzoeken mij als zodanig af te voeren. Mijn vrouw, C. Drees-Hent, sluit zich hierbij aan.” Ondanks zijn overduidelijke sympathie voor de standpunten van DS’70 bleef een lidmaatschap van DS’70 uit. Drees sr. wilde niet dat deze partij bekend zou komen te staan als ‘de partij van de oude Drees’ of dat de media zou schrijven dat hij zichzelf aansloot ter wille van zijn zoon.¹⁷⁶

¹⁷² J.W. Brouwer, ‘Hergroepering der partijen?’ in J. van Merrienboer en Carla van Baalen (ed.), *Parlementaire geschiedenis van Nederland na 1945*, Deel 9, *Polarisatie en hoogconjunctuur. Het kabinet-De Jong 1967-1971* (Amsterdam 2013) 59-79, aldaar 78.

¹⁷³ Quote komt uit het artikel van Andere Tijden, Drees en de PvdA.

¹⁷⁴ Van Praag, *Strategie en illusie*, 88-92.

¹⁷⁵ De Telegraaf 27 april 1971.

¹⁷⁶ Daalder en Gaemer, Willem Drees de jaren 1948-1988, 474-483.

Het verkiezingsmateriaal van DS'70: tegelijk traditioneel en vernieuwend

Toch wekte DS'70 in verkiezingsposters meermaals de illusie dat de oude Drees een actieve rol speelde binnen de partij of tenminste zijn directe steun had uitgesproken voor DS'70. Zo luidde de verkiezingslogan van DS' 70 'Drees: de naam is een waarborg' en 'de naam is een garantie'. Een slogan die overduidelijk inspeelde op de vertrouwde herinnering en persoonlijke band die menig Nederlander in 1971 koesterde bij de naam van Drees. De toevoeging jr. om een onderscheid te maken tussen vader en zoon bleef achterweg. De illusie wekkend dat de vertrouwde degelijke politiek van de oude Drees compleet terug was. Uit onderzoek van de Telegraaf was wel gebleken dat bijna alle kiezers wisten dat het hier 'de zoon van' betrof.¹⁷⁷ Een ander verkiezingsaffiche stelde de kiezer voor een keuze: "Wat wilt u in de Kamer... nog méér glad gepraat? Of... Drees".¹⁷⁸ Drees sr., zoals het conflict met Nieuw Links had laten zien, was wars van glad gepraat en hamerde altijd op behaalde resultaten. Een ander herkenbaar beeldelement op het verkiezingsaffiche was een smeltende rijksdaalder, refererend naar de waarschuwing van Drees omtrent een mogelijke inflatie crisis. De kleur van de affiches was rood, een verwijzing naar de socialistische zuil, aangevuld met geel, een kleur zonder duidelijke associatie in de Nederlandse politiek. Wellicht was de keuze voor geel ingegeven om het eigentijdse en originele karakter van de nieuwe partij te onderstrepen.

Tijdens de campagne bracht DS'70 ook een 'flexdisc' en single uit met een verkiezingslied, geschreven door Theo Waas en Kees Korbijn, een Rotterdamse volkszanger, waarin de partij inclusief Drees een uitgebreide lofzang. Het is onmogelijk te achterhalen wanneer, in welke mate en op welke schaal deze single precies is verspreid. Ook is het onduidelijk of we hier te maken hebben met een campagne idee van de partij of dat de lofzang een initiatief van Waas en Korbijn buiten de partij om was. Aangezien bekend is dat de partij krap bij kas zat, lijkt het laatste voor de hand liggend. Ook ligt het voor de hand dat Waas en Korbijn het lied 'voor de lol' erbij hebben geschreven. In de aanwezige literatuur over DS'70 en de verkiezingscampagnes is deze single naar mijn weten nergens specifiek benoemd. Het is daarom onmogelijk de culturele impact van de single te achterhalen.

Ondanks de onduidelijke context van de single blijft het wel een unieke en onvervalste uiting van DS' 70 ideologie. Het is daarom een historische bron die het bekijken en beluisteren meer dan waard is. De tekst van het nummer schetst een aardige impressie van de kern waar DS'70 voor stond en het beeld dat DS'70 probeerde uit te stralen richting de kiezer. Zo luidde de tekst in het eerste couplet: "*Wie kunnen we vertrouwen? Wie kan een toekomst bouwen? Wie denkt aan onze wensen? De wil van vrije mensen. Denk daar aan als u gaat kleuren in het stemlokaal. Democratisch socialisten de partij voor allemaal.*"¹⁷⁹ De liedtekst verkondigt een vergelijkbare boodschap als de affiches, waarbij zowel gehamerd wordt op het

¹⁷⁷ De Telegraaf, 4 Februari 1971.

¹⁷⁸ Verkiezingsaffiches Tweede Kamer verkiezingen, Archief DS'70 (DNPP) Link :<http://facsimile.ub.rug.nl/cdm/singleitem/collection/DNPPaffiches/id/1538/rec/1>
Link: <http://facsimile.ub.rug.nl/cdm/singleitem/collection/DNPPaffiches/id/839/rec/3>
De verkiezingsaffiches zijn ook toegevoegd als bijlage.

¹⁷⁹ Youtube link: [Verkiezingslied DS'70](#) van Theo Waas en Kees Korbijn.

feit dat Drees te vertrouwen is als het democratische element van de partij, de vrije wil van mensen. Het refrein herhaalt deze boodschap: *“DS’70 zal niet alleen maar praten, DS’70 de ware democraten DS’70 de stem en ook de tolk, voor de wensen van het Nederlandse volk”*. Opnieuw benadrukt men dat DS’70 dingen zal gaan bereiken in de Tweede Kamer. Nadruk op Drees en het stokpaardje de overheidsfinanciën konden in de single natuurlijk niet achterwege blijven. In het tweede couplet komen beiden aan bod: *“Wie wil zijn krachten geven voor een menswaardig leven? Voor jong en oud van dagen, belastingdruk verlagen. Zuinig aan met onze schatkist en het geld van alleman. Er is weer een Drees die gaat bewijzen dat het beter kan.”*¹⁸⁰

Interessant is de overeenkomst in toon van de laatste zin met de teksten die Drees die op het congres al beweerde: de status van het land was niet problematisch, maar het kan toch nog een stuk beter. Verder somt het couplet op hoe DS’70 zowel de socialistische gedachte in stand hield met verwijzingen naar “een menswaardig leven”. Op de traditionele middelen en uitingen voor verkiezingscampagnes, zoals affiches en slogans werd een tamelijk traditionele boodschap verkondigd. De keuze voor een Drees was een garantie voor de vertrouwde en betrouwbare constructieve sociaaldemocratische politiek.

In een andere uiting van de verkiezingscampagne, een televisiespotje, was wel op meerdere vlakken een meer vernieuwende boodschap te vinden, waarin DS’70 de Drees traditie duidelijk in een nieuw jasje stak. De manier waarop het spotje de politieke boodschap verkondigde was baanbrekend. Het spotje wist de politieke standpunten van DS’70 omtrent de overheidsuitgaven duidelijk te verwoorden en verbeelden. Tegelijkertijd genereerde het spotje bij meerdere politieke partijen en de media een reactie. Het debat over de financiën van de overheid werd nogmaals als belangrijk thema en speerpunt van de partij op de kaart gezet.

Vanwege het Tweede Kamerlidmaatschap van de groep-Goedhart had DS’70 wettelijk gezien recht op televisie-zendtijd. Volgens Drees was dat dit een fijne meevaller voor een partij met verder beperkte campagnemogelijkheden.¹⁸¹ Probleem was wel dat niemand binnen DS’70 enige expertise had op dit gebied. Drees erkende in zijn autobiografie dat het spotje en de bijbehorende tv-uitzending van 17 februari 1971 succesvol waren dankzij de inbreng van twee buitenstaanders, cameraman Peter Venema en regisseur Sacha Tevere.¹⁸²

Op advies van Venema en Tevere richtte de uitzending zich exclusief op de expertise van Drees: financiën met speciale aandacht voor de voorgestelde ombuigingen in de rijksuitgaven. Drees, immer in zijn element wanneer hij zich begaf op zijn expertisegebied, waarschuwde opnieuw voor de risico’s van inflatie bij hoge overheidsuitgaven. Het huidige uitgavenpatroon van de overheid zou zonder twijfel zorgen voor problemen. Dit verhaal was inmiddels bekend, maar Venema en Tevere stonden erop om een belangrijk detail toe te voegen aan het verhaal: het kwantificeerbaar maken van de ombuigingen en uitgaven van de overheid. Zo werd het voor de kijker in een oogopslag duidelijk op welke uitgaven volgens DS’70 bespaard kon worden. DS’70 was de eerste partij die deze kwantificatie en typering van overheidsfinanciën liet zien.

¹⁸⁰ Link: [Verkiezingslied DS’70](#)

¹⁸¹ Drees, *De nagelaten autobiografie*, 167 en Vingerling en Schouten, *Democratisch Socialisten ’70*, 124-126.

¹⁸² Drees, *De nagelaten autobiografie*, 167-168.

De haalbaarheid van deze bezuinigingen en logica achter de berekeningen besprak men vanzelfsprekend niet in de uitzending. Wel benadrukte het spotje dat de ombuigingen binnen twee jaar gerealiseerd konden worden indien men snel besluitvaardig zou zijn. Na twee jaar zou de burger het verschil en de positieve gevolgen merken en was zelfs verdere verlaging van de belasting, een liberaal paradepaardje, mogelijk.¹⁸³ Drees was zich er verder terdege van bewust dat het voorspellen van de uitgaven voor beleidsgebieden uiterst moeilijk te kwantificeren was, maar stemde toch in met het voorstel van Venema en Tevere. De berekeningen van DS'70 concludeerden met een tabel waarin 1500 miljoen gulden aan ombuigingen stonden. DS'70 wist met het spotje de andere partijen naar het expertisegebied van Drees te brengen, die op deze manier uitermate deskundig uit de hoek kon komen in het ontstane debat.

Met name bij de VVD, met minister Witteveen van financiën, voorop lokte het spotje een reactie uit. Witteveen, de baas van Drees bij het ministerie van Financiën reageerde geschokt op het geschetste scenario van DS'70 bij ongewijzigd beleid. Witteveen zond daarom op 25 februari een brief in naar het *Algemeen Dagblad* betogend dat de door Drees genoemde bedragen voor ombuigingen niet haalbaar waren. 30 jaar later gaf Drees in zijn autobiografie aan dat deze controverse hem speet, aangezien hij en Witteveen als collega's goed hadden samengewerkt.¹⁸⁴

Namens de VVD reageerde niet alleen Witteveen op het spotje en de aantijgingen maar ook partijprominenten Wiegel en Van Riel voelden zich nu geroepen in te gaan op de voorstellen en beschuldigingen van Drees. Wiegel liet in zijn column in *het Algemeen Handelsblad* weten blij te zijn dat Drees de opinie van het publiek en de media had omgebogen ten faveure van een zuiniger beheer van de overheidsgelden, maar had kritiek op de handelswijze van DS'70. De leden van de partij hadden in de Tweede Kamer op geen enkele wijze duidelijk gemaakt voorstander te zijn van lagere overheidsuitgaven.¹⁸⁵ Van Riel liet in een reactie weten dat de beeldvorming van Drees over de VVD die een potje van de schatkist had gemaakt 'weinig hoopgevend waren ten aanzien van de vermogens van dr. Drees om de Nederlandse taal op redelijke wijze te gebruiken'.¹⁸⁶

In *de Volkskrant* herhaalde Drees nogmaals dat het zijn tactiek was om te wijzen op het financieel-economisch falen van de regeringspartijen.¹⁸⁷ Wat opvalt in de verkiezingscampagne is zijn beheersing van het discours omtrent financiën. Geen enkele partij kon Drees trotseren op *zijn* gebied of zijn observaties inhoudelijk in twijfel trekken. Het verkiezingsprogramma benadrukte ook hevig het belang van een andere koers op financieel-economisch gebied en laat een breuk zien met het jaar oudere partijbeginsel, waar deze zaken niet zo prominent geformuleerd zijn.¹⁸⁸

De confessionelen ontvingen als regeringspartners van de VVD een vergelijkbare kritiek wat betreft

¹⁸³ Ibidem., 167-168.

¹⁸⁴ Drees, *De nagelaten autobiografie*, 168 en Houwaart, *Storm rond partij en parlement, de politieke jaren 1970-1971-1972*, 137-138.

¹⁸⁵ D. Houwaart, *Storm rond partij en parlement*, 138-139.

¹⁸⁶ De Telegraaf 30 januari 1971.

¹⁸⁷ Geciteerd uit Van Praag, *Strategie en illusie*, 93.

¹⁸⁸ Verkiezingsprogramma DS'70 1971, DNPP en Beginselprogramma van DS'70, DNPP, 1-2.

de overheidsfinanciën. Zij waren echter in mindere mate direct verantwoordelijk zonder minister en reageerden niet zo uitgebreid als de VVD in de Media. Willem Aantjes, de nummer twee op de kandidatenlijst van de ARP liet zich zelfs een week of twee voor de verkiezingen lovend uit over Drees en DS'70. Aantjes zag een constructieve partij en mogelijk geschikte partner voor de ARP in de aankomende kabinetsformatie, indien DS'70 een behoorlijk aantal zetels behaalde. Wel bleef coalitiepartner VVD de eerste partij waarmee de confessionele partijen zouden gaan praten over de mogelijkheid van een nieuwe coalitie.¹⁸⁹

Door de gekozen opstelling van de PvdA was het voor DS'70 mogelijk zichzelf te positioneren als 'constructief' sociaaldemocratisch alternatief. De uitspraken van Wiegel en Aantjes als reactie op Drees laten ook zien dat de zittende partijen DS'70 als een constructieve mogelijkheid voor de aankomende regering zagen: een constructie die uiteindelijk ook plaats zou vinden. Zo ontstond een imago van een kritische maar constructieve sociaaldemocraat: een continuering van de constructieve houding en staat van dienst van zijn vader Drees uit de jaren '50. Aangevuld met een eigentijds 'vleugje' liberale kritiek op het functioneren van de overheid en de opgebouwde staat van dienst van Drees jr. als hooggeplaatste ambtenaar, ontstond zo een tamelijk zelfstandig en 'succesvol' imago voor DS'70.

Drees en de kiezer: vertrouwd in de media, ongemakkelijk op campagne.

Naast een zelfstandig imago voor de partij bleek ook dat de kiezer Drees vertrouwde. Drees stond tamelijk dicht bij de opvattingen van de kiezer, maar had als a-typische politicus soms moeite zijn gedachtegoed aan de man te brengen. Zowel een kiezersonderzoek van KRO Brandpunt als het eerder genoemde Telegraaf NIPO onderzoek bevestigen dit.¹⁹⁰ De Telegraaf verwees bij dit statement naar een onderzoek van het NIPO, in opdracht van de Telegraaf, gedaan op 18 januari waarbij het vertrouwen van de bevolking in de lijsttrekkers van de verschillende politieke partijen werd gepeild. Volgens het NIPO bezat Drees op dat moment het vertrouwen van 18% van de Nederlandse bevolking en nestelde zich zo als nieuwkomer op de vierde plek achter politieke kopstukken als Biesheuvel, Den Uyl en Van Mierlo. De Nederlandse bevolking scheen volgens dit onderzoek meer vertrouwen te hebben in nieuwkomer Drees dan in lijsttrekkers van regeringspartijen VVD (Geertsema) en KVP (Veringa).¹⁹¹ Het vertrouwen genoot hij vooral van mensen boven de 35 jaar. Over het algemeen hadden mannen meer vertrouwen in Drees dan vrouwen.¹⁹²

Een ander doel van de steekproef was om duidelijkheid te scheppen over in hoeverre onder het Nederlandse electoraat sprake was van verwarring tussen Drees sr. en jr. Volgens het onderzoek scheen er bijna geen verwarring te zijn tussen de verschillende figuren uit de Drees-dynastie. Van de 1134

¹⁸⁹ Nederlands dagblad, 'Aantjes zet deur naar DS'70 open', 6 april 1971 en De Telegraaf, 'Aantjes (AR) prijst DS'70', 5 april 1971.

¹⁹⁰ E.J. Bijnen en J.A.P. Hagenaars, 'De Tweede Kamer verkiezingen van 1971', *Sociale Wetenschappen*, 1971 no.4, 217-242.

¹⁹¹ De Telegraaf, 4 februari 1971 pagina 1.

¹⁹² De Telegraaf, 4 februari 1971 pagina 7.

ondervraagden herkende 78% de voorman van DS'70, slechts een enkel persoon verwarde senior met junior en ongeveer 1% van de ondervraagden dacht dat men niet te maken had met de zoon van Drees sr, maar met de kleinzoon. Ongeveer 10% van de ondervraagden was op de hoogte van Drees jr. zijn achtergrond als hoge ambtenaar op het ministerie van financiën. Qua bekendheid bevond Drees zich in de middenmoot van de nieuwe lijsttrekkers wat een opzienbarende prestatie was. Politici, die zich al jarenlang in de politiek begaven en voorman van hun partij waren zoals Geertsema (VVD), Veringa (KVP) en Jongeling (GVP) waren slechts iets bekender bij de Nederlandse kiezer.¹⁹³

Het kiezersonderzoek van KRO brandpunt, waarvoor een zestal maandelijkse ondervragingen plaatsvond onder 600 respondenten, bevestigt het dat Drees effectief inspeelde op de behoeftes van het electoraat. Zo kwam uit dit kiezersonderzoek naar voren dat stemmers op KVP, PvdA, VVD en DS'70 steeds Drees en zichzelf als de grootste voorstanders zagen van bezuinigingen. De respondenten werden gevraagd om zichzelf, Drees jr., Veringa, de VVD en Den Uyl een cijfer te geven hoe men aanstond tegen bezuinigingen, waarbij 1 (sterk bezuinigen) en 7 (meer overheidsuitgaven) het minimum en maximum waren. Uit de toebedeelde scores bleek dat kiezers van alle partijen bezuinigingen wenselijk leken te vinden, maar dat Drees jr. het gemiddeld gezien nog wenselijker vond.¹⁹⁴ De kiezer (2,6) stond op dit standpunt dicht bij Drees (2,2), VVD (4,0), Veringa (4,1) en Den Uyl (4,3).

Zo lijkt het erop dat een buitenstaander, omschreven in een reportage over de verkiezingscampagne van DS'70 als 'een beetje bleekjes', 'dunne haren' en 'net niet schraal', de behoeftes van het Nederlandse volk beter kon lezen dan grote gevestigde politieke partijen.¹⁹⁵ Diezelfde reportage liet ook zien dat er een aanzienlijk verschil was tussen campagnevoeren in de media en campagnevoeren in de provincie. De Telegraaf volgde Drees een dag lang, terwijl hij handjes schudde en pamfletten uitdeelde. De verslaggever ter plaatse Wim Koevoets viel het op dat Drees niet helemaal op zijn gemak was. Voor de 'populaire' Willem Drees jr. is het blijkbaar niet makkelijk om automatisch contact te maken de kiezer, hij glimlacht wat schichtig en een aangeklampte kiezer kijkt wat schaapachtig naar Drees. Een aantal maal gaat het contact zoeken in de Friese dorpen volgens verslaggever Koevoets mis: Drees krijgt geen leus of overtuigende tekst over zijn lippen. Pas wanneer een schipper genaamd Koornstra een weloverwogen politieke riedel geeft ontwaakt Drees. De handen komen onder de jas vandaan, de voeten gaan uit elkaar en helemaal in zijn element discussieert Drees er met de schipper op los.¹⁹⁶

Uit het geschetste beeld door Koevoets van Drees in Franeker blijkt dat Drees geen echte

¹⁹³ De Telegraaf, 4 februari 1971 pagina 7.

¹⁹⁴ Het Brandpunt kiezersonderzoek komt uit een dataset van de Koninklijke Universiteit Tilburg onder de titel Steinmetz Archive documentation set: Verkiezingsonderzoek Brandpunt 1970, 1971. Dit kiezersonderzoek ben ik verder op geen enkele wijze tegengekomen in de aanwezige literatuur omtrent de verkiezingen van 1971, maar vormt wel een eigentijdse rijke bron van statistische informatie met 600 respondenten (exclusief een even grote controlegroep) en geeft een interessant inkijkje wat betreft de houding en mening van het electoraat, voor het laatst geraadpleegd op 8-2-2018, oorspronkelijk gepubliceerd in E.J. Bijnen en J.A.P. Hagenaars, 'De Tweede Kamer verkiezingen van 1971', *Sociale Wetenschappen*, 1971 no.4, 217-242, zie 227 voor verdere toelichting over de vraag omtrent het bezuinigingsvraagstuk.

¹⁹⁵ De Telegraaf, 23 april 1971.

¹⁹⁶ De Telegraaf, 23 april 1971

zieltjeswinnaar is, geen ras politicus zoals Vingerling en Schouten ook opmerken.¹⁹⁷ Wanneer Drees echter inhoudelijk een stelling moet verdedigen, in dit geval dat DS'70 vindt dat het hogere onderwijs relatief moet inleveren ten faveure van het lager onderwijs en beroepsopleidingen, is hij totaal in zijn element. Op het dorpsplein in Franeker sleept Drees argumenten aan en betoogt over de functie van hoger onderwijs als opleidingsinstituten i.p.v. alternatieve parlementen. Drees gaat met iedereen hierover de discussie aan en lijkt nu ook los te komen als voorbijgangers vragen stellen over compleet andere zaken als buitenlandse arbeiders (Drees: "die mensen moeten in Nederland een menswaardig bestaan hebben. En overigens ben ik van mening dat we in de randstad geen industrieën moeten vestigen als we van te voren weten dat we ze niet met Nederlanders kunnen bemannen"), Drugs (Drees met een kwinkslag: "niet productieve Nieuws Links achtige genotzucht. Daarom tegen"), PvdA voorman Van der Louw (Drees: "net Rasputin"). Volgens Koevoets slaagt Drees er uiteindelijk in om concrete problemen van kiezers, in dit geval boeren die klagen dat ze hun producten te goedkoop in de markt moeten zetten, te koppelen aan een abstracte financieel economisch probleem zoals inflatie.¹⁹⁸ Aan het einde van de reportage vraagt de verslaggever nogmaals aan de voorman van DS'70 hoeveel zetels hij verwacht te halen een week later: een zetel of negen is de voorspelling. Drie uit de linkse en zes uit de rechtse hoek.

¹⁹⁷ Vingerling en Schouten, Democratisch Socialisten '70, 489.

¹⁹⁸ De Telegraaf, 23 april 1971.

5 – DS'70 en de verkiezingsuitslag van 1971

De 'Strohalm'70' voor de regeringspartijen.

Zijn voorspelling van negen zetels zat niet ver naast het eindresultaat: de partij behaalde één zetel minder. Puur naar het resultaat gekeken had de electorale strategie van DS'70 overduidelijk zijn vruchten afgeworpen. Het was DS' 70 gelukt om zichzelf in korte tijd voldoende te onderscheiden van andere partijen. Met Drees aan het roer was men in een paar maanden uitgegroeid tot een volwaardige door het volk bij de stembus gelegitimeerde politieke beweging. Drees had effectief zowel zijn expertise als achtergrond uitgebuit. *HP de Tijd* sprak over het einde van het eerste 'Dreesloze' tijdperk (1959-1971), hintend naar een nieuwe heersperiode en introduceerde junior met een kwinkslag zelfs als Drees II.¹⁹⁹ De Telegraaf schreef de winst van Drees toe aan zijn vertrouwenwekkende klank, een continuering van het verhaal uit februari over het hoge vertrouwen van de kiezer in Drees.²⁰⁰ In eerste instantie refereert dit uiteraard aan de naam van Drees: een naam waar vele Nederlanders vertrouwen in hadden, maar het is noemenswaardig om op te merken dat het expertise element van Drees jr. bij deze 'vertrouwenwekkende' klank niet over het hoofd mag worden gezien. Tegelijkertijd vat het woord vertrouwenwekkend de complete campagne van DS'70 mooi samen. Drees was er in geslaagd het electoraat te lezen, over te komen alsof hij al jaren tot de politieke orde behoorde en ook voor zich te winnen door het agenderen van bepaalde thema's.

De media zag DS'70 bij de binnenkomst van de uitslag als de grote verrassing van de verkiezingen. De regeringspartijen verloren zetels, met name de confessionele partijen leverden zetels in, terwijl de VVD stagneerde. De NRC sprak daarom van een ongekend hoog aantal kiezers die blijkbaar hadden besloten om in het stemhokje de al jaren voortgaande deconfessionalisering met een ruk te versnellen.²⁰¹ D'66 won vier zetels, maar had eigenlijk rekening gehouden met meer zetelwinst. Tegen de verwachting in boekte de PvdA vijf zetels winst. Opvallend was ook de onverwacht hoge opkomst bij de verkiezingen, ondanks de recente afschaffing van de opkomstplicht in 1970. De hoge opkomst werd politiek breed met groot enthousiasme ontvangen. Alle politici prezen achteraf de kiezer voor de getoonde interesse in de verkiezingen. De politici van dienst hadden niet verwacht dat de algemene kiezer zo veel aandacht zou hebben in de politiek na de 'teleurstellende' opkomst bij de provinciale staten en gemeenteraadsverkiezingen van een jaar eerder.²⁰² In vergelijking met de 'verplichte' opkomst uit 1967 was het percentage stembusgangers wel aanzienlijk lager in 1971.²⁰³

¹⁹⁹ *HP de Tijd*, nr. 17 1971.

²⁰⁰ *De Telegraaf*, 4 februari 1971 en *De Telegraaf*, 29 april 1971.

²⁰¹ Het aantal zetels van de confessionele partijen daalde van 66 (inclusief afscheiding PPR) naar 58 zetels, *NRC Handelsblad*, 29 april 1971.

²⁰² Opkomst bij de statenverkiezingen 1970 68.8%, gemeenteraadsverkiezingen 1970 67.2% bron: CBS.

²⁰³ 94% in 1967 naar 79% in 1971 zie o.a. de gegevens van het CBS en Van der Kolk, 'Aarzelende, zwevende en wisselende kiezers', 94.

Ook Drees beschouwde de hoge opkomst als 'heel verheugend'.²⁰⁴ Het behaalde resultaat van acht zetels was 'glorieus' al voegde hij hier aan toe dat het wel ongeveer was 'wat wij zelf hadden verwacht'. Vooruitblikkend liet hij weten 'daarmee kan je in de kamer serieus werken en de nodige invloed uitoefenen'.²⁰⁵ De NRC deelde deze observatie in haar verkiezingsanalyse: de grote overwinning en constructieve opstelling bezorgden de partij een 'sleutelrol' in de aankomende kabinetsonderhandelingen.²⁰⁶ *Het Vrije Volk*, een sociaaldemocratisch dagblad, omschreef DS'70 als de redding voor rechtse regeringspartijen.²⁰⁷ De opmerkingen van Den Uyl die namens de PvdA en het progressieve schaduwkabinet direct na de verkiezingsuitslag opnieuw bevestigde niets te voelen voor politieke samenwerking buiten de progressieve partijen om. DS'70 liet weten wel open te staan voor een samenwerking met de rechtse kabinetspartijen, maar distantieerde zich tegelijkertijd wel van het Kabinetsbeleid. Relativerend liet Drees weten dat de confessionele partijen zeer breed georiënteerd waren en dat het ook mogelijk moest zijn om met hen een ander beleid te voeren, indien zij een gedeelte van de DS'70 standpunten overnamen over de verlaging van de overheidsuitgaven.²⁰⁸ Het gereformeerde *Nederlands Dagblad* zag de mogelijke samenwerking een dag na de verkiezingen nog als een "heel probleem" vanwege de krappe meerderheid van dit mogelijke kabinet. Thans schreven zij dat hun voorkeur daarom lag bij een minder homogeen kabinet met ruimere meerderheidsmarge.²⁰⁹ Uiteindelijk bleek echter wel snel dat DS'70 de reddingsboei was voor de regering.

Verder opende *Het Vrije Volk* euforisch de dag na de verkiezingen met "*Drie Hoera's!*" refererend aan de winst van DS'70, zetelwinst voor de PvdA en de winst van Ajax in de halve finale van de Europa Cup. Verder kopte men "*Links rukt op*" en namens de kiezer spraken zij: "U heeft de regeringspartijen met een dikke onvoldoende naar huis gestuurd [...], en uw ontevredenheid over regering en politiek bestel getoond door DS'70 aan acht zetels te helpen."²¹⁰ Uit een ander sociaaldemocratisch kamp probeerde partijvoorzitter van der Louw, wiens persoonlijke band met DS'70 als een van de boegbeelden van Nieuw Links nog steeds tamelijk problematisch was, een verzoenende boodschap mee te geven met zijn felicitatie aan Drees. Tegen zijn 'concurrent' meldde hij: "We blijven socialisten onder elkaar: van harte gefeliciteerd".²¹¹

Een blik op de belangrijkste krant van 'rechtse' signatuur in Nederland en steunpilaar van DS'70 laat zien dat de suggestie van het *Vrije Volk* over de redding van rechts zo te zien een kern van waarheid bevatte. De verkiezingen van 1971 pakten niet succesvol uit voor de andere rechtse partijen. Het is daarom ook geen verrassing dat *de Telegraaf* flink uitpakte, zoals men al de gehele campagne had gedaan, met Drees op de voorkant van de krant de dag na de verkiezingen. Zo spraken de karakteristieke chocoladeletters: "*Drees jr.*

²⁰⁴ De Telegraaf, 29 april 1971.

²⁰⁵ De Telegraaf, 29 april 1971.

²⁰⁶ NRC Handelsblad, 29 april 1971.

²⁰⁷ Deze bewering is gebaseerd op de analyse van de verkiezingen die te vinden is in *Het Vrije Volk*, 29 april 1971.

²⁰⁸ NRC Handelsblad, 29 april 1971 en De Telegraaf 29 april 1971, pagina 15.

²⁰⁹ *Nederlands Dagblad*, 29 april 1971.

²¹⁰ *Het Vrije Volk*, 29 april 1971.

²¹¹ *Het Vrije Volk*, 29 april 1971.

als winnaar uit de bus!". Interessant is het gegeven dat zij de overwinning hier impliciet aan de persoon Drees koppelen in plaats van de partij. Pas in het bijbehorende artikel wordt op exemplarische wijze duidelijk gemaakt dat Drees toch onderdeel was van een politieke partij met de zin: "DS'70, de partij van Willem Drees jr., heeft een spectaculaire verkiezingsoverwinning gehaald".²¹²

De Telegraaf legde de suggestie van het *Vrije Volk* over de dikke onvoldoende voor de regeringspartijen heel anders uit. De overwinning van DS'70 was niet een motie van afkeuring voor het regeringsbeleid, maar een bevestiging dat de overheid 'zuinigheid dient te betrachten en inflatie moest bestrijden'. Het succes van DS'70 toonde alleen maar aan dat deze gedachtegang breed en in vele lagen van de bevolking werd gedeeld. De Telegraaf benadrukte wel de suggestie dat Drees Jr. de redding van rechts kon zijn. Wat ook te zien is op de afgebeelde spotprent waarop Willem Drees was afgebeeld als 'DeStrohalm'70', die Drees reikte aan de weggezakte rechtse regeringspartijen. De Telegraaf suggereerde middels de spotprent, waarop de regering was afgebeeld in een wegzakkend moeras, dat het nodig was dat zij "DeStrohalm'70" vastpakken indien men verder wilde regeren, de suggestie wekkend dat DS'70 de enige hoop was.²¹³ De afhankelijkheid van de toekomstige regering op DS'70 werd breed uitgemeten in de media. Zo sprak het communistische dagblad *De Waarheid*, ideologisch gezien een overduidelijke tegenhanger van de Telegraaf, ook over 'veroordeelde' regeringspartijen die hun hoop totaal op DS'70 hebben gevestigd.²¹⁴ De regeringspartijen pakten uiteindelijk 'DeStrohalm'70' aan om verder door te kunnen regeren. Drees werd in het Kabinet Biesheuvel II (KVP, ARP, CHU, VVD en DS'70) minister van Verkeer en Waterstaat. In de voor de hand liggende ministerspost van Financiën toonde hij geen interesse: "laat ze zelf de rommel maar opruimen".²¹⁵

Het electoraat van DS'70: van alle markten thuis

In de media speelde uiteraard ook de vraag uit welke hoek DS'70 haar stemmen had gehaald. *HP de Tijd* omschreef DS'70 stemmers als een bandwagon van overstappers', maar waar kwamen deze overstappers allemaal vandaan?²¹⁶ De Telegraaf benadrukte meermaals de heterogene samenstelling van DS'70 stemmers en dat het de partij was gelukt om van alle partijen zetels te onttrekken.²¹⁷ De meeste aanwijzingen wijzen inderdaad in die richting. Verder lijkt het erop dat het Drees gelukt is om de 'zwevende kiezer' op de hand van DS'70 te krijgen. Het is echter lastig om deze hypothese compleet hard te maken aangezien structureel historisch onderzoek naar het fenomeen 'zwevende kiezer' in veel gevallen de verkiezingen van 1971 (of nog later) als nulpunt neemt, omdat dit de eerste verkiezingen waren die buiten de 'ontzuiling' plaatsvonden en

²¹² De Telegraaf, 29 april 1971.

²¹³ De Telegraaf, 29 april 1971.

²¹⁴ De Waarheid, 29 april 1971.

²¹⁵ De Telegraaf 21 april 1971.

²¹⁶ HP de Tijd, nr. 17 1971.

²¹⁷ De Telegraaf 29 april 1971.

waar de 'zwevende kiezer' daadwerkelijk een rol van betekenis speelde.²¹⁸ Verder lijkt het erop dat de relatief hoge opkomst in het voordeel van DS'70 werkte: het belang van de zwevende kiezer is namelijk in dat geval groter. De 'trouwe' en vaste aanhang van partijen als KVP en ARP zou bij een lagere opkomst een doorslaggevend effect hebben op de verkiezingsuitslag.²¹⁹

In de aanwezige bronnen over waar DS'70 haar stemmen vandaan haalde zijn onverklaarbare verschillen zichtbaar tussen het ANP onderzoek, afgebeeld in de Telegraaf en de beweringen van Van Praag gebaseerd op een onderzoek van de Bruyn uit 1972. Volgens van Praag kwam ongeveer 32% van de DS'70 stemmen van de PvdA. Wat ongeveer overeen kwam met de prognose van Drees over de hoeveelheid stemmen uit linkse en rechtse hoek.²²⁰ 68% kwam dus in totaal niet bij de PvdA vandaan. Als we kijken naar de andere 68% volgens Van Praag vandaan kwamen zien we inderdaad een heterogene samenstelling: 13% kwam van de VVD, 13% nieuwe kiezers, 10% thuisblijvers, KVP 10% en D'66 8%. Ongeveer 14% van het electoraat verklaart van Praag niet, waaruit we kunnen voorzichtig kunnen concluderen dat deze 14 procent van de overige politieke partijen komen.²²¹ Van Praag verwijst in zijn voetnoten echter ook weer door naar een ander kiezersonderzoek van van Dam waaruit zou blijken dat kiezers van DS'70 in gelijke mate van PvdA, VVD en D'66 afkomstig zouden zijn.²²²

De Telegraaf, gebaseerd op het ANP, houdt er een andere verdeling op na: 27% PvdA, 21% VVD, 15% D'66, 12% KVP en 25% overig.²²³ Ondanks al deze verschillende cijfers is het wel duidelijk dat DS'70 voor een breed scala aan kiezers voldoende overtuigingskracht bezat. Het kiezersonderzoek van Brandpunt laat zien dat een aanzienlijk gedeelte van het electoraat zijn keuze voor Drees maakte in januari 1971, de maand van zijn aankondiging. Verder wist de partij in de laatste dagen van de campagne nog veel kiezers over te halen voor een stem: alleen de PPR deed het op dit gebied beter.²²⁴ Dat het de partij lukte om op het einde van de verkiezingscampagne stemmen binnen te halen betekent dat de partij het goed deed bij de zwevende kiezer.

Dit brengt ons tot een lastig te verklaren historische paradox, die uitnodigt tot verder diepgravend historisch onderzoek in de toekomst. Begin jaren '70 waren namelijk vooral jongeren zwevende kiezers.²²⁵ Het stemgedrag van jonge kiezers liet zich kenmerken door geringe partijtrouw en flexibel kiesgedrag in vergelijking tot oudere kiezers.²²⁶ Volgens Vingerling en Schouten stemden jongeren in 1971 in grote getalen

²¹⁸ Zoals bijvoorbeeld H. van der Kolk, 'Aarzelende, zwevende en wisselende kiezers' in J. Thomassen, K. Aarts en H. van der Kolk (eds.), *Politieke veranderingen in Nederland 1971-1998* (Den Haag 2000).

²¹⁹ Redactie, *De Telegraaf* 29 april 1971, pagina 3, 15.

²²⁰ Zie Reportage over DS'70 op campagne in de *Telegraaf* van 23 april 1971. Drees praat hier over 9 mogelijke zetels. Zes uit rechtse en drie uit linkse hoek: te vertalen naar 67% versus 33%.

²²¹ Van Praag, *Strategie en illusie*, 94. Door van Praag niet benoemde politieke partijen hier zijn onder andere de ARP, CHU en de Boerenpartij.

²²² Zie voetnoot 126 op pagina 302 van Van Praag, *Strategie en illusie*.

²²³ Thuisblijvers, nieuwe stemmers, andere partijen als ARP en CHU.

²²⁴ E.J. Bijnen en J.A.P. Hagenaars, 'De Tweede Kamer verkiezingen van 1971', *Sociale Wetenschappen*, 1971 no.4, 217-242 en Van der Kolk, 'Aarzelende, zwevende en wisselende kiezers', 97 voor een algemeen overzicht van de timing van de kiezer in 1971.

²²⁵ Vingerling en Schouten, 282 en Van der Kolk, 94.

²²⁶ Aldus de omschrijving van jongeren in 1972 door F.M. Rochard, 'Profiel van de kiezers', *Acta Politica*, januari 1972, 5.

op DS'70: zo'n 10% van alle jongeren onder de 25.²²⁷ De redenen voor dit stemgedrag blijven tot op de dag van vandaag onduidelijk. De dagbladders benadrukte geen enkele maal dat jongeren massaal DS'70 stemden. In de verkiezingscampagne richtte DS'70 zich zo te zien ook niet overduidelijk op de belangen van jongeren. Het enige concrete en onderscheidende punt van DS'70 omtrent jongeren was dat de overheid meer rekening moest houden met de 'lagere' opleidingen in plaats van slechts haar oren te laten hangen naar de wensen van mondige hogeropgeleide studenten.²²⁸ Ook viel het stemgedrag van jongeren moeilijk te rijmen met de nadruk van DS'70 op de Drees traditie: jongeren kenden de oude Drees waarschijnlijk alleen uit hun kindertijd. Mogelijk zagen zij Drees daarom als een mythische figuur, maar deze hypothese is verder erg lastig hard te maken. Het lijkt ook niet voor de hand te liggen dat de financiële expertise van Drees jongeren over de streep zou trekken, maar dit is wederom een bewering die moeilijk te bewijzen valt.

Mogelijke aanknopingspunten waarom vele jongeren (eenmalig) op DS'70 stemden kunnen wel worden gevonden in een onderzoek naar 'vooruitstrevendheid' uit juni 1970, aangehaald door Vingerling en Schouten. Dit onderzoek laat zien dat het beeld van DS'70 bij het Nederlandse volk in 1971 erg complex lag. Uit het onderzoek bleek dat 50% DS'70 als een vooruitstrevende partij zag. De partij scoorde hier even goed als de PvdA. Ongeveer 20% van de ondervraagden zag de partij als behoudend.²²⁹ DS'70 was voor velen een progressieve factor, terwijl zij zich toch met name oriënteerde op de conservatieve thematiek, waarop de zittende regeringspartijen tekort kwamen. Bij de persconferentie waar Drees zijn lijsttrekkerschap bekend maakte had hij al aangegeven dat de partij in zijn ogen progressief en constructief was. Alleen was dit door de constante associatie met rechtse en conservatieve elementen niet altijd even zichtbaar. Verder bleek uit het kiezersonderzoek van Brandpunt dat ongeveer 12% van de respondenten die DS'70 hadden gestemd als voornaamste reden om op DS'70 te stemmen 'afwijzing van andere partijen' hadden. Bij andere partijen, met uitzondering van de communistische CPN, lag dit percentage slechts rond de 5%.²³⁰ Dit bewijst verder hoe DS'70 voor veel rechtse kiezers uiteindelijk het (enige) alternatief was voor de zittende regeringspartijen. De fixatie van de partij met bezuinigingen was ook typisch rechts. De PvdA had aanvankelijk (terecht) de vrees dat DS'70 een aanmerkelijk deel van de oudere kiezers zou wegtrekken; een vrees die ongegrond zou blijken te zijn. Helemaal nadat de partij erin geslaagd was Drees sr, een boegbeeld voor de oudere generatie, binnenboord te houden. Concluderend was het DS'70 electoraat lastig te definiëren. Het kwam uit veel verschillende hoeken aanwaaien.²³¹

²²⁷ Vingerling en Schouten, 282

²²⁸ Zo krijgen jongeren geen specifieke aandacht in het Verkiezingsprogramma van DS'70. Zelfs onder het kopje onderwijs is er geen speciale aandacht voor jongeren in vergelijking met andere verkiezingsprogramma's.

²²⁹ Het gerefereerde onderzoek naar 'vooruitstrevendheid' is J. Stapel, 'Progressief Nederland', *Acta Politica*, april 1971, 205-211.

²³⁰ Zie Bijnen en Hagenaars, 'De Tweede Kamer verkiezingen van 1971', *Sociale Wetenschappen*, 221. Bij de CPN lag het percentage nog beduidend hoger dan bij DS'70 namelijk 37%.

²³¹ Vingerling en Schouten, 282-284 en Van Praag, 92-93

Conclusie

Op de jongeren na is voor alle verschillende electorale facties en groeperingen wel een coherente verklaring te vinden voor de overtuigende aantrekkingskracht van DS'70 en Drees jr.. Zo zagen ouderen en sociaal zwakkeren overeenkomsten met de sociale politiek van 'Vadertje Drees', gedesillusioneerde sociaaldemocraten een constructieve partij in lijn met de PvdA van de jaren '50, terwijl DS'70 zich tijdens de verkiezingscampagne aan de ontevreden rechtserie kiezers presenteerde als een logisch alternatief voor de zittende regeringspartijen. Onder andere ingegeven door het feit dat er geen allesomvattende verklaring is voor de aantrekkingskracht van Drees en DS'70 meen ik dat we hier te maken hebben met een vroege en (tijdelijk) succesvolle versie van een 'catch all partij'. Een catch all partij richt zich niet op een enkele strikt afgebakende groep, maar probeert vanuit het gehele politieke spectrum stemmen te onttrekken. Voor een catch all partij maakt het minder uit waar de stemmen precies vandaan komen. In eerste instantie wil men vooral zo groot mogelijk worden. DS'70 had hierdoor vooral een pragmatisch karakter en had als product van de ontzuiling in 1971 ook niet een overduidelijke band met een speciale sociale klasse of levensbeschouwing zoals bijna alle andere partijen dat toentertijd nog wel hadden. Mogelijkerwijs is dit ook een onderdeel van de verklaring waarom de partij het verrassend goed deed onder jongeren. De ideologische bagage waarmee bijvoorbeeld de PvdA zeulde onder leiding van Nieuw Links ging DS'70 juist zoveel mogelijk uit de weg. De verkiezingscampagne legde veel nadruk op de expertise en de kwaliteiten van haar leider Willem Drees.²³² DS'70 was een partij die in haar electorale strategie tijdelijk voorop liep in de algemene transitie van kaderpartijen uit de verzuiling naar moderne massapartijen.

Een langdurig bestaan als moderne massapartij was voor DS'70 niet weggelegd. Hiervoor zat de onduidelijke en conflicterende identiteit van de partij te veel in de weg. DS'70 wist geen succesvol huwelijk te smeden tussen haar sociaaldemocratische wortels en meer conservatief-liberale politieke expressie. De partij was wel vooruitstrevend maar behoorde, of de partij dit nu zelf nu wilde of niet, meer aan de rechterkant van het politieke spectrum thuis. Om de 'veroverde' aanhang na de verkiezingen te behouden was het voor de nieuwe partij nodig om zich uiteindelijk ergens aan de rechterkant van het politieke spectrum te positioneren.²³³ DS'70 maakte deze beslissing niet en viel zo uiteindelijk ten prooi aan haar problematische en vooral onbepaalde identiteit.²³⁴ Het bestaande beeld van een vooruitstrevende partij met rechtse invloeden verviel namelijk snel nadat de partij binnen een jaar het kabinet Biesheuvel II had verlaten. De mislukte regeringsdeelname tekende de partij. Media en politici schilderden DS'70 nu structureel tegen

²³² De typering van catch all partijen, een term voor het eerst gebruikt door jurist en politicoloog Otto Kirchheimer (1905-1965), is gehaald uit een politiek filosofisch artikel van Frank Ankersmit zie F. Ankersmit, Politieke Partijen in het Tijdperk van onbedoelde gevolgen, in G. Voerman (editor) *Jaarboek Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen 1994*, 207-236, aldaar 215-216.

²³³ Deze auteurs waren Couwenberg en de Jonge, zie Couwenberg, *Modern socialisme: achtergrond, ontwikkeling en perspectief*, 154-157 en A.A. de Jonge, 'De Splitsing in de socialistische beweging in Nederland, *Socialisme & Democratie*, nr. 6, juni 1971, 343. Vingerling en Schouten, *Democratisch Socialisten '70*, 283.

²³⁴ De onbepaalde en problematische identiteit wordt uitgebreid onder de loep genomen door Gerrit Voerman in G. Voerman, 'Een geval van politieke schizofrenie. Het gespleten gedachtegoed van DS'70', 92-114. De geciteerde opmerking van de Volkskrant over het 'gezwabber over de links-rechts lijn' zie p. 92.

haar eigen wens af als rechts. Het gezwabber over de links-rechts lijn zoals de Volkskrant het in 1974 omschreef werd de partij fataal. Interne breuken vonden binnen de partij plaats in 1975 en 1977 terwijl de kiezer in het laatstgenoemde jaar massaal de partij de rug toekeerde. Drees jr. kwam als oppositielid in de Tweede Kamer niet uit de verf. Na de desastreus verlopen verkiezingen van 1977, toen de partij slechts een enkele zetel behaalde, trok hij zijn conclusies. Van Mierlo voorspelde impliciet in zijn felicitatie aan DS'70 na de succesvolle verkiezingen de lastige toekomst voor de partij. De grote winst en het momentum van de partij had hem niet verrast. Hoogstwaarschijnlijk beïnvloed door de stagnerende groei van zijn eigen partij waarschuwde hij DS'70 dat de partij met deze verkiezingsoverwinning er zeker nog niet was: "Winst consolideren is een moeilijkere opgave". Het consolideren van de winst deed de partij nooit. De democratisch socialisten zijn slechts met kortstondig succes bij de geboorte van hun beweging en partij de geschiedenisboeken ingegaan.²³⁵

Wat rest is een tot nu toe onderbelicht momentum in de historiografie over DS'70. Deze analyse van het charisma van DS'70 heeft geprobeerd dit momentum van de nodige historische context te voorzien. De succesvolle toepassing van het 'Drees-image' als electorale strategie was grotendeels geconstrueerd met een blik op het verleden en de succesvolle verkiezingscampagnes van Drees in de jaren '50. Toch is het te kort door de bocht om te stellen dat Drees jr. in de verkiezingscampagne van 1971 slechts een afgeleide kopie of continuering van zijn vader was. Een uitgebreide blik op de verkiezingscampagne toont aan hoe Drees jr. op succesvolle wijze een eigen invulling wist te geven aan het reeds bestaande 'Drees-image' door vooral zijn eigen expertise te benadrukken. Drees jr. sloeg verder voordeel uit zijn relatie met de media, die hem op zijn wenken bedienden door volop aandacht te genereren voor de politieke standpunten van DS'70. DS'70 trok ook voordeel uit de polarisatie in de Nederlandse politiek en wist zichzelf succesvol te positioneren als constructieve partner tussen het rechtse regeringsblok en de progressieve concentratie en het schaduwkabinet.²³⁶ Voor de media en het publiek was Drees jr. een interessante nieuwe persoonlijkheid in het politieke speelveld: een a-typische en unieke politicus. Het valt niet te ontkennen dat de introductie van Drees jr., of men het nu inhoudelijk met hem eens was of niet, tijdelijk nieuwe elementen toevoegde aan het politieke discours van Nederland. Dat deze zaken in het verleden over het hoofd zijn gezien door historici is geen schande. Het is een partij zonder aanwezige link naar het heden. DS'70 zal daarom ook bij weinig Nederlanders, inclusief historici, vandaag de dag een bel doen rinkelen. Toch verschaft juist een ontleding van het kortstondige succes van deze 'afgesloten' politieke partij en haar voorman ons een unieke inkijk in Nederlandse politieke processen en het functioneren van verkiezingscampagnes in 1971.

²³⁵ Zoals eerder vermeld won D'66 vier zetels (en haalde 11 zetels in totaal) ten opzichte van de verkiezingen in 1967. Echter had de partij een grotere toename en doorbraak in de politiek verwacht na haar spectaculaire introductie met zeven zetels in 1967.

²³⁶ Het verschil tussen de progressieve concentratie en het schaduwkabinet zat hem in de deelname van D'66. D'66 was wel lid van het schaduwkabinet, maar behoorde niet tot de progressieve concentratie, ondanks stukgelopen onderhandelingspogingen. Normaliter kan D'66 het beste worden gezien als een progressieve middenpartij. In deze context schaar ik ze als 'vernieuwende' kracht binnen de Nederlandse politiek en oppositielid meer tot de progressieve krachten.

Bronnenlijst en Bijlage

Kranten

De Telegraaf, 6 januari 1971.
De Telegraaf, 26 januari 1971,.
De Telegraaf, 29 januari 1971.
De Telegraaf 30 januari 1971.
De Telegraaf, 4 februari 1971.
De Telegraaf, 5 april 1971.
De Telegraaf, 21 april 1971.
De Telegraaf, 23 april 1971.
De Telegraaf, 27 april 1971.
De Telegraaf, 29 april 1971.
De Tijd, 9 januari 1971.
De Waarheid, 29 april 1971.
Het Vrije Volk, 29 april 1971.
Leidsche Courant, 1 oktober 1968.
Nederlands Dagblad, 6 april 1971.
Nederlands Dagblad, 29 april 1971.
NRC Handelsblad, 8 januari 1971.
NRC Handelsblad, 29 april 1971.
NRC Handelsblad, 21 oktober 2005
Trouw, 24 oktober 2009.

Overige primaire bronnen

H.van den Doel en H. Lammers e.a., *Tien over Rood. Uitdaging van Nieuw Links aan de PvdA* (1966)

Beginselverklaring DS'70 (1970), DNPP.

DS'70, 'verkiezingsprogram 1971' (1971), DNPP.

Brandpunt Kiezersonderzoek 1971.

Verkiezingsuitslag 1971, CBS.

Secundaire bronnen

- Andeweg, R.**, *Dutch voters adrift: on explanations of electoral change 1963-1977* (Leiden 1982).
- Ankersmit, F.**, 'Politieke Partijen in het Tijdperk van onbedoelde gevolgen', in G. Voerman (editor) *Jaarboek Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen 1994*, 207-236.
- Beekers, W.**, 'Op de mestvaalt van de geschiedenis', *Socialisme en Democratie* 9 (2004).
- Bleich, A.**, *Een partij in de tijd. Veertig jaar Partij van de Arbeid 1946-1986* (Amsterdam 1986).
- Bijnen, E.J.**, en **Hagenaars, J.A.P.**, 'De Tweede Kamer verkiezingen van 1971', *Sociale Wetenschappen*, 1971 no.4, 217-242.
- Bossenbroek, M.**, *Fout in de Koude Oorlog: Nederland in tweestrijd, 1945-1989* (Amsterdam 2016).
- Brouwer, J.W.**, 'Hergroepering der partijen?' in J. van Merriënboer en Carla van Baalen (ed.), *Parlementaire geschiedenis van Nederland na 1945*, Deel 9, Polarisatie en hoogconjunctuur. Het kabinet-De Jong 1967-1971 (Amsterdam 2013).
- Couwenberg, S.W.**, *Modern socialisme: achtergrond, ontwikkeling en perspectief* (Alphen aan de Rijn 1972).
- Daalder H.**, *Van oude en nieuwe regenten: politiek in Nederland* (Amsterdam 1995).
- Daalder, H.**, *Het socialisme van Willem Drees* (Amsterdam 2000).
- Daalder H.**, en **Gaemers, J.H.**, *Willem Drees 1886-1988. Premier en elder statesman: de jaren 1948-1988* (Amsterdam 2014).
- Drees, W.**, *Gespiegeld in de tijd: de nagelaten autobiografie* (Amsterdam 2000).
- Elzinga, D.J.**, en **Voerman, G.**, *Om de stembus. Verkiezingsaffiches 1918-1998* (Amsterdam 2002)
- Houwaart, D.**, *Storm rond partij en parlement, de politieke jaren 1970-1971-1972* (1973).
- Jonge, de A.A.**, 'De Splitsing in de socialistische beweging in Nederland', *Socialisme & Democratie*, nr. 6, juni 1971,
- Keizer, M. de**, *Frans Goedhart, journalist en politicus (1904-1990): een biografie* (Amsterdam 2012).
- Kennedy S.**, 'New Babylon and the politics of Modernity', *Sociologische Gids* 5/6 (1997) 362-374.
- Kessel, S. van**, en **Krouwel, A. van**, 'Van vergankelijke radicale dissidenten tot kwelgeesten van de gevestigde orde. Nieuwe politieke partijen in Nederland en de toekomst van de representatieve democratie' in: R. Andeweg en J. Thomassen ed., *Democratie doorgelicht, het functioneren van de Nederlandse democratie* (Leiden 2011)
- Kessel, S. van**, en **Krouwel, A. van**, 'Nieuwe politieke partijen in Nederland en de toekomst van de representatieve democratie' in: R. Andeweg en J. Thomassen ed., *Democratie doorgelicht, het functioneren van de Nederlandse democratie* (Leiden 2011)
- Kockelmans, F.**, *Van verzuiling tot versplintering. De Nederlandse politiek sinds de nacht van Schmelzer* (2015).
- Kolk, van der H.**, 'Aarzelende, zwevende en wisselende kiezers' in J. Thomassen, K. Aarts en H. van der Kolk (eds.), *Politieke veranderingen in Nederland 1971-1998* (Den Haag 2000).

- Ling, R.**, 'The production of synthetic charisma', *Journal of Political and Military Sociology*, 1987, Vol.15 (Fall): 157-170.
- Lijphart, A.**, *Verzuiling, pacificatie en kentering in de Nederlandse politiek* (Haarlem 8^e druk 1990).
- Lucardie, A.P.M.**, 'De stiefkinderen van de sociaal-democratie. DS'70 vergeleken met zusterpartijen elders in Europa' in: G. Voerman (ed.), *Jaarboek Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen 1990* (Groningen 1991) 115-130.
- Mellink, B.**, 'Tweedracht maakt macht. De PvdA, de doorbraak en ontluikende polarisatiestrategie 1946-1966' *BMGN Low Countries Historical Review* 126 (2) 30-53.
- Perry, J.A.**, *Honderd jaar Sociaal-democratie in Nederland 1894-1994* (Amsterdam 1994).
- Praag, P. van**, *Strategie en Illusie. Elf jaar intern debat in de PvdA 1966-1977* (Amsterdam 1990).
- Praag, P. van**, 'Verkiezingscampagnes van Drees tot Kok', *Socialisme en Democratie* 7/8 (1998).
- Praag, P. van en Aelst, P. van**, 'Verkiezingscampagnes in België en Nederland. Vergelijkbare landen, verschillende campagnes?', *Res Publica* 3 (2010) 375-390.
- Rochard**, 'Profiel van de kiezers', *Acta Politica*, januari 1972
- Rochon, T.R.**, 'Mobilizers and challengers: toward a theory of new party success', *International Political Science Review* 6 (4), New Political Parties (1985).
- Rooy, P. de**, *Ons stipje op de wereldkaart: de politieke cultuur van modern Nederland* (Amsterdam 2014).
- Schikhof, M.**, 'Opkomst, ontvangst en 'uitburgering' van een nieuwe partij en nieuwe politicus. DS'70 en Wim Drees jr.' in *Jaarboek Parlementaire Geschiedenis* 2002 29-39.
- Schouten, C.C.**, 'DS'70: Nevenstroom in de sociaal-democratie?', *Socialisme en Democratie* 9 (2004).
- Simons, J.**, *Zwevende kiezers, zappende kijkers. Politieke beeldvorming op televisie* (Amsterdam 2002).
- Thomassen, J.**, 'Politieke veranderingen in Nederland' in: J. Thomassen, K. Aarts en H. van der Kolk ed., *Politieke veranderingen in Nederland 1971-1998: kiezers en de smalle marges van de politiek* (Enschede 2000).
- Toonen S.**, *Op zoek naar charisma. Nederlandse politieke partijen en hun lijsttrekkers 1963-1986* (Amsterdam 1992).
- Velde, H. te**, *Stijlen van Leiderschap. Persoon en politiek van Thorbecke tot den Uyl* (Amsterdam 2002).
- Vingerling, H.**, en **Schouten, C.C.**, *Democratisch Socialisten '70. Nevenstroom in de sociaaldemocratie?* (Rotterdam 2003).
- Vliegthart, R.**, 'The professionalization of political communication? A longitudinal analysis of Dutch election campaign posters', *American Behavioral Scientist* 56 (2) 135-150.
- Voerman, G.**, 'Een geval van politieke schizofrenie: het gespleten gedachtegoed van DS'70' in G. Voerman ed., *Jaarboek Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen 1990* (Groningen 1991) 92-114.
- Voerman, G.**, en **Elzinga, D.J.**, *Om de stembus. Verkiezingsaffiches 1918-1998* (Amsterdam 2002).

Tijdschriften en niet wetenschappelijke artikelen

De Groene Amsterdammer, 'Tegen de genotzuchtige aspecten. De memoires van Willem Drees jr.', 9 december 2000.

Andere Tijden, 'Drees en de PvdA', 8 maart 2004.

HP de Tijd, nr. 17 1971.

Relevante internet links

Ledental van politieke partijen in Nederland.

<http://www.datagraver.com/case/ledental-politieke-partijen-nederland-1950-2017>

Ledenaantallen PvdA

<http://dnpp.ub.rug.nl/dnpp/node/1291>

<http://dnpp.ub.rug.nl/dnpp/node/1878>

Het verkiezingslied van DS'70

<https://www.youtube.com/watch?v=4eC5LwbrYtE>

Verkiezingsaffiche 1971, 'Met zulke guldens, komt u bij elke loonsverhoging bedrogen uit.. neem't niet langer', [Hyperlink](#)

Verkiezingsaffiche 1971, 'Wat wilt u in de Kamer ... nog méér glad gepraat? Of... Drees', Archief DS'70 (DNPP), [Hyperlink](#)